

Opožděný vývoj řeči u dětí v mateřské škole

Bakalářská práce

Studijní program:

B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro vychovatele

Autor práce:

Pavla Petrová

Vedoucí práce:

Mgr. Lenka Havlíková

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Zadání bakalářské práce

Opožděný vývoj řeči u dětí v mateřské škole

Jméno a příjmení: **Pavla Petrová**
Osobní číslo: P18000228
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Zadávací katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Akademický rok: **2019/2020**

Zásady pro vypracování:

Cíl: Analyzovat rozvoj řeči u dětí s opožděným vývojem řeči v mateřské škole.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěru.

Metody: Pozorování, rozhovor, studium spisové dokumentace.

Při zpracování bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucí práce.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

- BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., 2010. *Školní zralost: co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. 1. vyd. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2569-4.
- BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., 2007. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. 1. vyd. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-1829-0.
- KLENKOVÁ, J., 2006. *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-247-1110-9.
- KUTÁLKOVÁ, D., 2011. *Budu správně mluvit: chodíme na logopedii*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3687-7.
- KUTÁLKOVÁ, D., 2010. *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. 2. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3080-6.
- LIPNICKÁ, M., 2013. *Logopedická prevence v mateřské škole*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0381-0.

Vedoucí práce:

Mgr. Lenka Havlíková
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

2. dubna 2020

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2021

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

Ing. Zuzana Palouňková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 2. dubna 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

13. července 2022

Pavla Petrová

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji své vedoucí bakalářské práce paní Mgr. Lence Havlíkové za veškerá doporučení a cenné rady, při tvorbě bakalářské práce. Děkuji též všem zúčastněným, kteří se byli součástí výzkumného šetření za jejich vstřícnost, čas a ochotu. Děkuji své rodině za podporu a toleranci.

ABSTRAKT

Předložená bakalářská práce se věnuje analýze příčin poruch řeči u dětí s narušeným vývojem řeči v mateřské škole. Praktická část práce je věnována kvalitativnímu výzkumu, kdy prostřednictvím případové studie na základě zaznamenaných a získaných informací, vlastního pozorování a šetření byly analyzovány příčiny opožděného vývoje řeči u dvou vybraných dětí – chlapce a dívky v mateřské škole, přičemž bylo zjištěno, že ačkoliv se opožděný vývoj řeči u obou sledovaných dětí projevuje velmi podobně, u každého jde s největší pravděpodobností o zcela odlišnou příčinu. U chlapce se předpokládá, že jeho opožděný vývoj řeči souvisí s genetickým zatížením, u dívky je naopak způsoben nepodněným prostředím.

KLÍČOVÁ SLOVA

řeč, komunikace, opožděný vývoj řeči, logopedie, předškolní věk

ABSTRACT

The presented bachelor thesis deals with the analysis of the causes of speech development in children with impaired speech development in kindergarten. The practical part of this thesis is devoted to qualitative research, which through a case study based on recorded and obtained information, self-observation and investigation analyzed the causes of delayed speech development in two selected children – a boy and a girl in kindergarten, and it was found that although delayed development speech in both monitored children manifests very similarly, in each case it is most likely a completely different cause. In case of a boy, it is assumed that his delayed speech development is related to the genetic factors, while at a girl it is caused by a non-stimulating environment.

KEY WORDS

speech, communication, delayed speech development, speech therapy, preschool age

Obsah

SEZNAM TABULEK.....	10
ÚVOD	11
1.1 Vývojová charakteristika předškolního věku.....	13
1.1.1 Co by měly umět děti předškolního věku.....	15
1.2 Mateřská škola a předškolní vzdělávání	17
1.3 Komunikace a řeč.....	18
1.3.1 Vývoj řeči	21
1.3.2 Jazykové roviny řeči.....	25
1.3.3 Poruchy řeči.....	26
1.4 Opožděný vývoj řeči	29
1.4.1 Diagnostika opožděného vývoje řeči	30
1.4.2 Příčiny opožděného vývoje řeči	31
1.5 Logopedie.....	32
2 EMPIRICKÁ ČÁST.....	33
2.1 Případová studie – chlapec Adam.....	33
2.1.1 Rodinná a osobní anamnéza	33
2.1.2 Zdravotní stav dítěte a jeho vývoj.....	34
2.1.3 Vývoj řeči	35
2.1.4 Osobnost dítěte	35
2.1.5 Nástup do mateřské školy.....	36
2.1.6 První rok v mateřské škole	37
2.1.7 Druhý rok v mateřské škole.....	38
2.1.8 Shrnutí	40
2.2 Případová studie – dívka Eliška	42
2.2.1 Rodinná a osobní anamnéza	42

2.2.2	Zdravotní stav dítěte a jeho vývoj	42
2.2.3	Vývoj řeči	43
2.2.4	Osobnost dítěte	43
2.2.5	Nástup do mateřské školy.....	44
2.2.6	První rok v mateřské škole	44
2.2.7	Druhý rok v mateřské škole.....	45
2.2.8	Shrnutí	48
2.3	Závěry případových studií.....	49
ZÁVĚR	53
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	55

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Co by měly umět děti v předškolním věku	16
Tabulka 2: Vnitřní a vnější faktory vývoje řeči	24
Tabulka 3: Potíže v jazykových rovinách	29
Tabulka 4: Vývoj v jazykových rovinách	39
Tabulka 5: Adamův vývoj v jednotlivých oblastech	41
Tabulka 6: Vývoj v jazykových rovinách	47
Tabulka 7: Eliščin vývoj v jednotlivých oblastech	48

ÚVOD

Cílem předložené bakalářské práce je analýza příčin rozvoje poruch řeči u dětí s narušeným vývojem řeči v mateřské škole. Důvodem pro výběr tématu byla skutečnost, že pracuji jako učitelka v mateřské škole. V průběhu této doby zjišťuji, že dětí s poruchami řeči v mateřských školách stále přibývá. Proto se domnívám, že „správná“ učitelka by měla mít přehled o poruchách a vadách řeči, aby mohla být zavčas zahájena náprava.

Předložená bakalářská práce se člení do dvou částí, a to části teoretické a části empirické (analytické). První kapitola se věnuje studii zdrojů, kde jsou v první řadě vymezeny základní pojmy nezbytné pro pochopení dané problematiky. Součástí této kapitoly je vývojová charakteristika předškolního věku včetně toho, co by měly děti v tomto věku znát a umět. Dále je stručně nastíněno předškolní vzdělávání v mateřské škole, komunikace a řeč včetně vývoje řeči, jazykových rovin a poruch řeči. Pozornost je věnována především opožděnému vývoji řeči spolu s diagnostikou a příčinami.

Druhá kapitola je praktickou (analytickou) částí předložené bakalářské práce a je zaměřena na výzkumné šetření prostřednictvím kvalitativního výzkumu, kde jsou na základě zaznamenaných a získaných informací, vlastního pozorování a šetření analyzovány příčiny opožděného vývoje řeči u dvou vybraných dětí v mateřské škole. V kvalitativním výzkumu bylo využito případové studie a pozorování, přičemž u obou dětí byla zkoumána rodinná a osobní anamnéza, zdravotní stav dítěte a jeho vývoj, vývoj řeči, osobnost dítěte, nástup do mateřské školy a všeobecný vývoj během docházky do mateřské školy. Závěrem každé případové studie je provedeno stručné shrnutí.

Z hlediska metodiky řešení byla pozornost věnována v první řadě charakteristice základních pojmů – vývojová charakteristika předškolního věku, mateřská škola, předškolní vzdělávání, komunikace, řeč, opožděný vývoj řeči, poruchy řeči, logopedie. Dále bylo využito metody popisné a metody analýzy.

Informace ke zpracování předloženého textu byly čerpány z primárních a sekundárních zdrojů. V rámci sekundárních zdrojů byly informace čerpány především z odborné tištěné literatury a dostupných internetových zdrojů. Primární zdroje byly

získávají zejména na základě rozhovorů s rodiči sledovaných dětí, rozhovorů s učitelkami sledovaných dětí a z poskytnutých dokumentů (například kresba dětí).

TEORETICKÁ ČÁST

Vývoj dítěte má určitou časovost a posloupnost, tedy dítě k určitým schopnostem a dovednostem dozrává v určitém věkovém rozmezí a po krocích. Vývoj je velmi individuální záležitostí, neboť každé dítě je odlišné a ve vyžívání jednotlivých oblastí může být patrný velký rozdíl a odlišnosti. Pokud je po dítěti vyžadováno něco, k čemu není vyzrálé, nemůže to zvládnout. Není tedy vhodné ani striktní dodržování ani bagatelizování časových limitů (Bednářová & Šmardová, 2021, s. 2).

Komunikace je vlastní všem živým organismům, přičemž řeč je specifickou lidskou schopností. Správný všestranný vývoj dítěte je nezbytným předpokladem ke správnému rozvoji a vývoji komunikačních schopností a dovedností. Jsou-li tyto schopnosti narušeny, zabývá se zkoumáním příčin vědní obor logopedie. Nejdůležitějším úkolem předškolního vzdělávání je tak všestranný rozvoj dítěte. (RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ OD 1. ZÁŘÍ 2021, 2021)

V rámci této kapitoly budou nastíněny základní pojmy pro lepší pochopení dané problematiky. Cílem této kapitoly bude charakteristika vývoje dětí v předškolním věku, předškolního vzdělávání, komunikace a řeči, opožděného vývoje řeči a logopedie.

1.1 Vývojová charakteristika předškolního věku

Za předškolní období se v některých odborných pracích považuje celé období od narození až po nástup do školy, nicméně obecně je tato etapa života chápána jako věk mezi třetím a šestým (až sedmým) rokem dítěte (Mertin & Gillernová, 2015, s. 9).

Předškolní období je označováno také jako věk mateřské školy, kdy dítě tráví velké množství času s vrstevníky a učí se soužití nejen s nimi, ale také s cizími dospělými osobami (učiteli a učitelkami). Je ovšem zapotřebí zmínit, že řada dětí mateřskou školu nenavštěvuje vůbec (Langmeier & Krejčíková, 2006, s. 87), pouze poslední rok před nástupem do školy je považován za natolik důležitý, že zákon ukládá obcím povinnost zajistit dětem místo v mateřské škole (Pešová & Šamalík, 2006, s. 48).

Předškolní věk je jedno z nejzajímavějších vývojových období člověka, neboť je to období významné psychické a fyzické aktivity, velkého zájmu o okolní jevy, a především období hry (Mertin & Gillernová, 2015, s. 13).

Na počátku předškolního období se objevuje první společenská emancipace dítěte a rozvoj sebeuvědomění. Na konci předškolního období už dítě dělá výrazný pokrok do společnosti, kdy je schopné přijímat nároky formálního vzdělávání. Na rozdíl od období do tří let, v tomto období nejsou tak výrazné a zjevné změny a vývoj je pozvolnější (Matějček, 2004, s. 137).

Předškolní děti prochází vývojem v těchto oblastech:

- **Fyzický vývoj** – je už ukončen základní pohybový vývoj, mění se tělesná konstituce dítěte, kdy je růst směřován do výšky a dochází ke ztrátě baculatosti. Dětské tělo není již tolik disproporční s krátkými končetinami vzhledem k velké hlavě. Vzhledem k tomu, že sílí kostra a svaly, dítě může být výkonnější, nicméně jejich kosti zatím nejsou dostatečně pevné a tvrdé a svaly nezvládají náročnější výkony. Zásadním fyzickým vývojem je velikost mozku, přičemž dítě na konci předškolního období dosahuje 90% hmotnosti mozku dospělého (Kelnarová & Matějková, 2010, s. 86). Dítě v předškolním období vyrostne průměrně o 8 cm, a to především na dolních končetinách, všech 20 mléčných zubů je prořezáno (Leifer, 2004, s. 488).
- **Motorický vývoj** – neustále se zdokonaluje, zlepšuje se zručnost, pohybová koordinace, hbitost, soběstačnost (při oblékání a svlékání nebo hygieně). Předškolní dítě ovládá pohyby svých svalů a účastní se pohybově náročných her, je schopné nejen chodit po schodech a běhat, dokáže také stát na jedné noze, skákat, házet míč, skákat přes švihadlo nebo lézt po žebříku (Vacínová et al., 2008, s. 37). Chůze je podobná chůzi dospělého člověka (Leifer, 2004, s. 488).
- **Myšlení** – dítě v předškolním věku je jedinečné a schopné jednodušších logických operací, a to vzhledem ke skutečnosti, že vnímá svět velmi jednoduše a jasně, považuje ho za bezpečný a určitým způsobem jistý. Skutečnosti, kterým nerozumí, doplňuje fantazií tak, aby pro něj měly srozumitelnost. V tomto období děti nemají představu času, tudíž se orientují především v rámci dnů a vnímají spíše přítomnost, minulost a budoucnost jsou pro ně zatím omezené. Také myšlení je útržkovité a děti ještě nedokáží abstraktně myslet (Jucovičová & Žáčková, 2014, s. 14-15).

- **Řeč a jazyk** – vývoj řeči a jazyka je velmi úzce spjat s rozvojem myšlení, tudíž myšlení a rozvoj řeči se navzájem doplňují. Právě díky řeči si dítě osvojuje pojmy a logické myšlení, přičemž v předškolním období je typický prudký rozvoj řeči, která i když není dokonalá, projevuje se intenzivním smyslem pro osvojování a tvoření jazykových útvarů. Objevuje se řeč pro sebe (tzv. egocentrická řeč), kdy si dítě vyjadřuje vlastní pocity (Langmeier & Krejčíková, 2006, s. 88). Zpoždění nebo problémy v jazykovém vyjadřování mohou být způsobeny psychologickými nebo fyziologickými faktory nebo vlivy prostředí, tudíž včasné odhalení a odborná péče zabrání pozdějším problémům ve škole (Leifer, 2004, s. 488).
- **Vnímání** – dětská pozornost je upoutána především atraktivními a silnými podněty, přičemž i tak je velmi nestálá. Dítě obvykle už nezajímá jen věc a funkce, ale také její části – tedy co je uvnitř, co a proč to dělá apod. Hračkou typickou pro předškolní období je Lego nebo puzzle. Rozvíjí se úmyslná pozornost. V předškolním období děti získávají bohaté individuální zkušenosti, což značně ovlivňuje také jejich paměť, a to i z dlouhodobého hlediska. Děti si realitu přizpůsobují svým vlastním potřebám a následně ji interpretují bez ohledu na objektivní skutečnosti (Matějček, 2004, s. 146).
- **Výtvarný projev** – je to právě výtvarný projev, který je svědectvím o psychickém vývoji dítěte, protože často vypovídá o dětském světě to, co není schopné vyjádřit slovy. Kolem třetího roku děti nejčastěji kreslí hlavonožce, kolem čtvrtého roku přibývá tělo, ruce i prsty, a nakonec přichází na řadu oblečení (Matějček, 2004, s. 147).

1.1.1 Co by měly umět děti předškolního věku

V této podkapitole bude pro přehlednost v tabulce č. 1 nastíněno, co by měly umět děti v předškolním věku, tedy ve věku 3–6 let v oblasti kresby, řeči, hry nebo artikulaci hlásek, emoce a inteligence.

Tabulka 1: Co by měly umět děti v předškolním věku

Oblast	3 roky	4 roky	5 let	6 let
Kresba	umí nakreslit jednoduchou kresbu postavy (hlavonožec), špetkový úchyt tužky, umí nakreslit kruh	umí nakreslit křížek,	umí nakreslit čtverec, umí nakreslit hlavní části těla člověka	umí nakreslit trojúhelník, umí nakreslit postavu s jednotlivostmi a ozdobami
Řeč a jazyk	krátké říkanky, tříslavné věty, slovník čítá 300–800 slov, používání množného čísla	používání pádů a časů, tvoří větu až o pěti slovech, slovník čítá až 1500 slov, experimentuje s jazykem, používá sprostá slova, ale nezná význam	používání pádů, časů, osob a složitých vět (až o 8 slovech), slovník čítá až 2000 slov,	zcela bezproblémová mluva
Hra	paralelní hra – děti si hrají vedle sebe a zároveň nezávisle, rozpozná dobré a zlé	sdrůžující hra – více dětí se domluví na jednom přitažlivém tématu, ale realizace má individuální charakter, soutěživost	kooperativní hra – děti komunikují, spolupracují a konfrontují vlastní pravidla, ve hře je prostor pro srovnání a opravy	vzrůstá schopnost spolupráce – tj. vést i podřídit se hře v rámci společné realizace, vyžaduje hru podle pravidel, neumí prohrávat
Artiklace hlásek	do 3 let souhlásky, B, D, J, L, M, N, P, T; ve 3 letech AU, OU, F, G, H, CH, K, V	BĚ, MĚ, PĚ, VĚ, Ď, Ť, Ň	Č, Š, Ž	C, Č, R, Ř, S, Š, Z, Ž
Intelligence	rozumí pojmu času, zná své pohlaví, udrží pozornost 15 minut	počítá do pěti, zná jednoduché písničky, je sexuálně zvědavé, udrží pozornost 20 minut	uvědomuje si minulost, přítomnost a budoucnost, vyjmenuje dny v týdnu, zná své jméno a adresu, počítá do deseti, udrží pozornost 30 minut	
Emoce	může se rozvinou oidipovský komplex, chce se zalíbit rodičům, nechápe hledisko ostatních	hněvem se zbavuje frustrace, má proměnlivé nálady, výraznou představitost, klade množství otázek	uvědomuje si okolní svět, má rádo aktivity s rodičem stejného pohlaví	

Zdroj: (Bednářová & Šmardová, 2021, s. 5-6), (Špaňhelová, 2008, s. 79), (Kořátková, 2005, s. 40), (Bytešníková, 2012, s. 74), (Leifer, 2004, s. 489)

Kresba poskytuje důležité informace o kompletní úrovni vývoje dítěte, a především také o úrovni jemné motoriky, grafomotoriky, zrakovém vnímání, prostorovém vnímání, emocionalitě, vztazích, postojích apod. Kresba je pro dítě komunikačním prostředkem, poskytuje mu emocionální uspokojení a někdy slouží jako terapeutický nástroj (Bednářová & Šmardová, 2021, s. 9). Podle Kutákové (2010, s. 43)

úroveň kresby hodně vypovídá o zralosti dítěte a péče o její rozvoj tak nepřímo ovlivňuje i rozvoj řeči.

Řeč dítěte se vyvíjí v rámci celkového psychomotorického vývoje poslechem a napodobováním mluvy ze svého bezprostředního okolí (Kejklíčková, 2016, s. 35).

Jednou z nejdůležitějších činností pro dítě je hra, která je příjemnou a přirozenou činností, která zároveň rozvíjí, seznamuje dítě s novými poznatky, dítě při ní zažívá nové zkušenosti a nachází uspokojení, radost a psychické uvolnění. Hry umožňují rozvoj praktických dovedností, komunikace, postřehu, empatie, vytváření představy o sobě samém, což je z psychologického i pedagogického hlediska velmi důležité (Nelešovská, 2004, s. 12).

Vývoj artikulace má svoji fyziologickou posloupnost a postupuje od nejjednoduššího ke složitějšímu, přičemž jako poslední se vyvíjí hlásky nejobtížnější na realizaci (R, Ř a sykavky). S dozráváním jednotlivých struktur centrálního nervového systému se schopnost artikulace v předškolním věku postupně upravuje a zdokonaluje. Nesprávná tvorba hlásek se neodráží pouze v samotné mluvě, ale může se projevit také při plnění povinné školní docházky, kdy dítě kvůli nesprávnému rozlišování zaměňuje hlásky i v psaném projevu. Příčiny vzniku poruch artikulace velmi úzce souvisí s poruchami vývoje, zráním nervové soustavy, percepčními poruchami a psychomotorickým vývojem (Klinická logopedie, 2022).

1.2 Mateřská škola a předškolní vzdělávání

Předškolní vzdělávání je považováno za prvopočátek vzdělávání, přičemž se jedná o otevřený systém vycházející z rodinné výchovy. Kvalita předškolního vzdělávání má pro další vývoj dítěte jednoznačně velmi významný vliv (Bytešníková, 2012, s. 88; 113).

V mateřské škole na dítě působí současně vzdělávací a výchovné vlivy. Jde o proces cíleného a organizovaného působení na dítě, jež ho má podporovat, motivovat, rozvíjet a směřovat k získání kompetencí budoucího školáka. Předškolní vzdělávání je pro předškoláky povinné v posledním roce před nástupem do školy. Předškolní vzdělávání není vázáno na konkrétní učivo, jeho smyslem je vytvořit pro každé dítě dobré předpoklady pro pokračování ve vzdělávání (Oprailová, 2016, s. 14).

Předškolní vzdělávání se snaží o podporu výchovného působení rodiny a doplňuje ho o specifické podněty, obohacuje a rozvíjí. Je to taková vzdělávací etapa, kdy dítě získává základní poznatky o životě kolem sebe, sociální zkušenosti a první podněty pro pokračování v celoživotním učení (Předškolní vzdělávání, 2022).

Mateřská škola vytváří přirozený prostor pro rozvoj kooperativních dovedností, a to i z toho důvodu, že dítě zde ještě není hodnoceno a není veřejně označován výkon dětí (Kořátková, 2005, s. 41).

Hlavním úkolem a cílem předškolního vzdělávání dětí v mateřské škole je tak všestranný rozvoj dětí, kdy primární činností vedoucí ke rozvoje je hra, při níž dítě nachází nejen radost, psychické uvolnění a uspokojení, ale zároveň zažívá nové zkušenosti a seznamuje se s novými poznatky. Hlavním úkolem pedagogů v mateřské škole je ve spolupráci s rodinou před zahájením povinné školní docházky rozvíjet komunikační kompetence takovým způsobem, aby verbální a neverbální komunikace nevykazovala žádné významnější deficity (Bytešníková, 2012, s. 113).

1.3 Komunikace a řeč

Komunikací se rozumí schopnost užívat výrazové prostředky k tvorbě, udržování a pěstování mezilidských vztahů, přičemž komunikace ovlivňuje rozvoj osobnosti a je prostředkem vzájemných vztahů (Klenková, 2006, s. 25-26).

Pojem komunikace je latinského původu a znamená něco spojit. Pojem může být označen jako dopravní síť, přemístění lidí, materiálu a také informací, myšlenek, pocitů apod. od jednoho člověka k druhému. V psychologii není komunikace považována pouze za přenos informací, ale jde také o sebeprezentaci. Komunikace je tedy dorozumívání (Mikuláščík, 2010, s. 19).

Komunikace je schopnost, která člověka provází celým životem a také se celoživotně vyvíjí, protože právě díky komunikačním dovednostem má možnost udržovat mezilidské vztahy a řešit životní problémy, což platí pro děti i dospělé. V předškolním období dochází k výraznému a rozhodujícímu rozvoji komunikačních kompetencí a je tak zapotřebí předcházet vzniku deficitů a umožnit jejich optimální tvorbu. Adekvátní úroveň komunikačních kompetencí je nezbytným předpokladem

pro profesní, společenské, partnerské a jiné uplatnění. Komunikace a řeč je základním zdrojem poznání, které dítěti otevírá životní prostor (Bytešnicková, 2012, s. 7).

Komunikace vychází z těchto základních komponentů (Bytešnicková, 2012, s. 10):

- čas/situace – proces s přechodem od jedné strukturální situaci definované časem a místem k jiné situaci,
- intencionalita – cílem komunikace je přenos informací od jedné strany k druhé s vědomím záměrem ovlivňovat chování,
- interakce,
- kanál, prostředek, cesta – komunikace zprostředkovává přenos informací prostřednictvím různých kanálů,
- moc – mechanismus, jehož prostřednictvím se v různé míře uplatňuje moc,
- porozumění – jde o proces, díky němuž druzí rozumí nám a my jim,
- proces – jedná se o přenos informací, myšlenek, dovedností, emocí apod. prostřednictvím symbolů,
- přenos, překlad – co je přenášeno, je zároveň také sdíleno, tj. jde o participaci,
- redukce nejistoty – komunikace vyplývá z potřeby redukovat nejistotu, bránit ego a chovat se efektivně,
- spojování a propojování – proces propojující odlišné části reality,
- společenskost – proces, který činí společným vlastnictvím informace, které byly vlastnictvím jednotlivce,
- symboly (slova) – komunikace je výměna myšlenek a idejí.

Lidská řeč je z hlediska vývoje člověka, jakožto živočišného druhu, jednou z nejmladších funkcí, tudíž je snadno zranitelná. Český jazyk navíc díky své hláskové skladbě a gramatice patří mezi obtížnější jazyky, proto se může stát, že i přes veškerou snahu rodičů dítě potřebuje pro vývoj řeči odbornou pomoc (Kutálková, 2010, s. 99).

Řeč je velmi složitou a dobře organizovanou souhrou jemného svalstva, které se podílí na tvorbě mluvy. Patří sem svalstvo fonační, dýchací, mimické a svalstvo mluvidel. Vývoj a fixace artikulačních stereotypů vyžaduje dokonalou koordinaci veškerého svalstva zúčastněného na mluvě (Kejklíčková, 2016, s. 47).

Vývoj řeči a obecně komunikace patří k nejdůležitějším momentům v rámci ontogeneze. Řeč začíná křikem novorozence, který ne vždy znamená nespokojenost, následují zvukové projevy sloužící k uspokojování potřeb a postupně se mění v řeč, jakožto prostředek komunikace, spolupráce, usměrňování sociálních interakcí, a především jako nástroj myšlení (ve věku přibližně dvou let se oblast myšlení a řeči začínají prolínat a vzájemně ovlivňovat). Zásadním obdobím pro rozvoj řeči je období přibližně do šesti let, přičemž nejvýraznější tempo je patrné kolem třetího a čtvrtého roku (Bednářová & Šmardová, 2021, s. 28).

Řeč má mimořádný význam, neboť ovlivňuje kvalitu učení, poznávání, myšlení, orientaci a fungování ve společnosti. Aby dítě mohlo sdělit, co chce, nechce, cítí nebo si myslí, musí se umět vyjádřit, přičemž řeč je zásadní pro tvorbu sociálních vztahů a postavení ve skupině. Dítě, které mluví nesrozumitelně nebo nemluví vůbec, je znevýhodněno a je pro něj obvykle frustrující, že mu okolí nerozumí, tudíž může používat řeč těla podléhající afektivním záchvatům nebo se izoluje, straní a cítí se méněcenné a ukřivděné (Bednářová & Šmardová, 2021, s. 30).

Vývoj řeči je ovlivněn a podmíněn těmito faktory (Bednářová & Šmardová, 2021, s. 28):

- Motorikou – již v období těhotenství se dějí věci související se základy motoriky mluvních orgánů, proto je pro rozvoj řeči důležité po narození provádět aktivity jako sání, dumlání, broukání, žvýkání, žvatlání apod. Význam má především hrubá motorika, jako je lezení, sed a chůze. Vertikální poloha je pro rozvoj mluvení výhodnější a není náhodou, že s nástupem chůze se pomalu rozvíjí také aktivní slovní zásoba. Také jemná motorika (uchopování menších předmětů) podporuje vývoj řeči, tudíž je zřejmé, že děti s narušeným nebo opožděným vývojem hrubé nebo jemné motoriky mívají častější problémy ve vývoji řeči.
- Sociálním prostředím – v raném věku má na rozvoj řeči zásadní vliv rodina (výchovný styl, podnětnost apod.), přičemž například autoritativní nebo naopak ochranný výchovný styl spolu s nedostatkem podnětů může mít za následek pomalejší vyžívání řeči. Také nadbytečná stimulace může vést k zadržování nebo neurotickým projevům.
- Vnímáním – na rozvoji řeči se podílí zrak, přičemž zrakové podněty dítě aktivují k hlasové reakci. Zrakem dítě může odezírat nejen pohyb mluvidel,

ale také neverbální komunikaci. Důležitým faktorem je také sluch, který má význam ve fázi napodobování žvatlání pro osvojení artikulace.

Komunikace plní podle Vybírala (2009, s. 31) několik funkcí:

- informační funkce – cílem této funkce je předávání určité zprávy,
- instruktážní funkce – cílem této funkce je navést, naučit, zasvětit a instruovat,
- persuzivní funkce – cílem této funkce je přesvědčit adresáta, aby změnil názor, získat ho na svoji stranu, ovlivnit nebo zmanipulovat,
- vyjednávací (popřípadě) operativní funkce – cílem je domlouvání se, vyjednávání, dospění k dohodě,
- zábavní funkce – cílem funkce je rozveselit, rozptýlit nebo pobavit.

1.3.1 Vývoj řeči

Lidská řeč je pro dítě zvuk nesoucí důležitou informaci, ovšem musí to být řeč živého člověka, nikoliv proud slov z rádia či celý den hrající televize. Pokud totiž dítě celý den poslouchá rozhlas nebo televizi, lidský hlas ztrácí svou výlučnost, na kterou je dítě od svého narození naladěno. Tento zvuk se pro něj stává zvukovou kulisou, na kterou není potřeba reagovat. Dítě sice slyší, ale odvyká si poslouchat, protože na řeč přestává reagovat více než na jiné zvuky. Později už tedy nedokáže přesně vnímat zvukovou podobu řeči, komolí slova, nepřesně napodobuje jednotlivé hlásky (Kutálková, 2010, s. 24).

U každého zdravého lidského jedince se řeč vyvíjí po narození a plynule pokračuje až do dospělosti. Tento individuální vývoj řeči se označuje jako ontogenetický, přičemž ontogeneze začíná splynutím vajíčka se spermií, pokračuje nitroděložním vývojem plodu, narozením a následným dalším vývojem až do dospělosti, průběhem dospělého života, obdobím stáří až do smrti. Řeč by se ovšem nevyvinula bez dlouhodobého vývoje lidského druhu, v jehož průběhu se měnila anatomie, fyziologie, způsob pohybu a chůze na dvou končetinách, velikost mozku a také postupné užívání a rozvoj hlasových a řečových signálů. Tento vývoj se pak označuje jako fylogeneze (Kejklíčková, 2011, s. 17).

Fylogenetický vývoj řeči

Existuje několik významných okamžiků, které přispěly k nutnosti dorozumívání a vzniku řeči, což je například období, kdy předek člověka začal hledat potravu na zemi, používat nástroje, a především když se začal sdružovat do tlupy. Systém budování řeči s největší pravděpodobností tak souvisí s pozvolným ustálením reakce chování na určitý pronesený zvuk, tudíž je podmíněn sociálním chováním lidí (Slezáková, 2016, s. 89). V rámci fylogenetického vývoje vznikají a sílí nové dovednosti, jiné naopak slábnou nebo zanikají. O fylogenetickém vývoji řeči neexistují žádné spolehlivé údaje, tudíž dosavadní znalosti jsou konstruované spíše na úrovni domněnek a předpokladů na základě nálezů archeologů, antropologů apod. Schopnost postnatálního vývoje řeči je dítěti vrozena obecně a dítě se může dokonale naučit jako mateřský jazyk jakýkoliv jazyk existující na zeměkouli (Kejlíčková, 2011).

Ontogenetický vývoj řeči

To, co se odehrává v prvních stádiích vývoje plodu během nitroděložního života, je do určité míry zrychlenou a zkrácenou fylogenezí. Kolem dvanáctého týdne těhotenství se začíná vyvíjet vnitřní ucho, kolem dvacátého týdne je možné zaznamenat reakci na zvuky plodu. Plod slyší v břiše matky zvuky dýchání, srdeční tep, zažívací trakt, kašel, kýchání, mluvu, nárazy na břišní stěnu apod. Sluch je totiž zásadním předpokladem vývoje řeči a pokud je poškozen, vývoj řeči je narušen, nebo dokonce vůbec neprobíhá.

Vývoj řeči tak začíná brzy v kojeneckém věku a následují tato období (Kejklíčková, 2011, s. 20), (Slezáková, 2016, s. 89):

- Období prvotního křiku – tedy okamžik, kdy se dítě narodí. Projevuje se reflexní křik, dítě dokáže rozlišit matčin hlas a reaguje pohybem na hluk.
- Období křiku – křik se v okolo šestého týdne mění a dítě dává najevo svůj projev odporu nebo nelibosti. Kromě křiku se objevuje také vzlykání, pláč nebo chrochtání.
- Období broukání – projevuje se obvykle kolem druhého až čtvrtého měsíce a hlasový projev se zjemňuje a zdokonaluje, přičemž dítě dokáže vyjádřit také libé pocity.
- Období žvatlání – období zřejmé kolem čtvrtého až šestého měsíce, kdy si dítě již velmi zřetelně hraje v mluidly a doprovází to hlasovými projevy. Dítě tvoří množství zvuků (bublavé, chrčivé, mlaskavé), které se v následujících obdobích již nevyskytují. Dítě rozumí intonaci a rozlišuje rozzlobený tón. Udržuje oční kontakt.
- Období opakování – dítě se snaží opakovat a napodobovat vlastní zvuky a zvuky z okolí, proto obvykle první vědomá slova dítěte je zdvojení stejné slabiky (ma-ma, ba-ba, ta-ta).
- Období rozumění řeči – dítě chápe některá slova, věty, což předchází vlastní slovní produkci dítěte. Dítě ví, kdo je máma, dokáže udělat pápá, ale samo slova zatím netvoří. V tomto období je patrná i citová vazba na určité osoby nebo hračky. Kolem třetího roku dítě chápe logiku pojmů. Kolem čtvrtého roku dítě umí vyslovovat sykavky a jeho mluva se stává srozumitelnou. V této době také má dítě potřebu komunikace, sdělování a kladení otázek. Výrazně roste slovní zásoba a prudce se rozvíjí vyjadřovací schopnost. Kolem 1,5 roku dítě zná přibližně 50 slov, ve dvou letech 400 (slovesa, podstatná jména i přídavná jména), ve třech letech 1 000 (v této době také dítě dokáže vést dialog a užívá zájmena a příslovce) a v šesti letech průměrně 3 500. Okolo pátého roku se dítě učí vyslovovat nejobtížnější hlásky, řeč se zpřesňuje, mizí gramatické chyby a objevuje se vlastní logicky tvořené pojmenování nebo popis děje či činnosti.

Vývoj řeči neprobíhá jako samostatný proces, ale je ovlivněn vývojem myšlení, motoriky, sensorického vnímání a socializací. Vývoj řeči je velmi složitým procesem

ovlivněný vnitřními (vrozené předpoklady, stav organismu a schopnosti dítěte) a vnějšími faktory (prostředí, v němž dítě žije).

Tabulka 2: Vnitřní a vnější faktory vývoje řeči

Vnitřní faktory	Vnější faktory
vrozené předpoklady, nepoškozená centrální nervová soustava, dobrý fyzický a duševní vývoj, nadání pro řeč, uspokojivý vývoj intelektu, úroveň zrakové percepce, úroveň sluchové percepce	vliv prostředí, vliv výchovy, stimulace dítěte ke komunikaci, množství a přiměřenost podnětů, vliv sociálního prostředí

Zdroj: (Klenková, 2006, s. 63), (Bytešníková, 2012, s. 21-22)

Existují čtyři fáze vývoje řeči (Pešová & Šamalík, 2006, s. 49):

- nemluví – nerozumí,
- nemluví – rozumí,
- mluví – nerozumí,
- mluví – rozumí.

V předškolním věku můžeme pozorovat fázi „mluví – nerozumí“, kdy sice dítě má bohatou slovní zásobu, umí vyslovit velké množství slov, ale ještě nezná přesný význam všech slov. Může to ovšem být i zcela opačně, dítě téměř všemu rozumí, ale obtížnější slova nedokáže vyslovit. Právě v tomto období se začínají projevovat vady řeči (Pešová & Šamalík, 2006, s. 49).

Bytešníková (2012, s. 19) definuje několik stádií vývoje řeči:

- emocionálně-volní,
- egocentrické,
- asociačně-reprodukční,
- rozvoje komunikační řeči,

- logických pojmů,
- intelektualizace řeči.

1.3.2 Jazykové roviny řeči

Vzhledem k tomu, že řeč je komplexní schopností, má také složitější strukturu, kterou je možno rozdělit do několika jazykových rovin:

- Foneticko-fonologická rovina = sluchové rozlišování jednotlivých hlásek a jejich výslovnost, kdy dítě ze zvuků vyčleňuje hlásky jazyka. Ačkoliv se takto schopnost projevuje již okolo šestého měsíce, všechny hlásky dítě dokáže rozlišit teprve po šestém roce. Sluchové rozlišování velmi úzce souvisí s výslovností, neboť pro správné vyslovování je nezbytné rozlišovat hlásky a rozdíl mezi správných a nesprávným zněním. Vývoj výslovnosti je řízen od těch artikulačně nejjednodušších (B, D, M, N, P, T) až po ty nejobtížnější (C, Č, R, Ř, S, Š, Z, Ž) podle tzv. pravidla nejmenší námahy (Klenková, 2006, s. 37-42). Do pěti let věku je nesprávná výslovnost považována za fyziologickou, do sedmi let za prodlouženou fyziologickou a po sedmém roce je již téměř nepravděpodobné, že by se výslovnost upravila spontánně (Bednářová & Šmardová, 2021, s. 29-30).
- Lexikálně-sémantická rovina = porozumění řeči a následné vyjadřování, které je patrné již okolo desátého měsíce, s čímž se ztotožňuje i Klenková (2006, s. 37-42). Tato rovina zahrnuje aktivní a pasivní slovní zásobu, definici pojmů nebo úroveň zobecňování. Zatímco pasivní slovní zásoba je u dítěte patrná kolem desátého měsíce, aktivní slovní zásoba se rozvíjí o něco později, obvykle kolem jednoho až jednoho a půl roku, kdy dítě začíná chápat, že prostřednictvím slov může označovat předměty a osoby. Roční dítě tak zná mnoho pojmů pro osoby, zvířata, věci, jídlo apod. Pro rozvoj řeči je tak důležité pojmenovávat vše, co dítě dělá, vidí, slyší, prožívá apod., čímž dochází k pevnému spojení mezi činností nebo předmětem a daným slovem. Základní jednotkou lexikálního systému je slovo, přičemž lexikologie se zabývá tvorbou slov, slovní zásobou a frazeologií (Bednářová & Šmardová, 2021, s. 29-30). Sémantika zkoumá význam slov (Bytešníková, 2012, s. 74–76). Třileté děti používají množství

otázek typu „Proč?“, „Co to je?“, „Kde?“, „Kdy?“ apod. (Bytešníková, 2012, s. 74–76).

- Morfologicko-syntaktická rovina = užívání slovních druhů, vět, tvarosloví. V průběhu věku dítě nejdříve používá podstatná jména, poté slovesa, přídavná jména, osobní zájmena, číslovky apod. Teprve až kolem prvního roku dítě tvoří podle Klenkové (2006, s. 37–42) jednoslovné věty (například slovem „ha“ vyjadřuje „to je pes“), po druhém roce začíná dítě skloňovat a časovat a používá dvouslovné věty, do tří let tvoří víceslovné věty a do čtvrtého roku používá souvětí. Kolem čtvrtého roku by dítě mělo používat všechny slovní druhy. Do čtyř let je neobratnost ve větách a tvarosloví považována za fyziologickou (Bednářová & Šmardová, 2021, s. 29-30).
- Pragmatická rovina = použití řeči v praxi, což zahrnuje vyjádření vztahů, prožitků, pocitů, usměrnění sociálních interakcí. Pragmatická rovina tak představuje rovinu sociálního uplatnění a aplikace, kdy je dítě schopné vyjádřit různé komunikační záměry. Kolem dvou let dítě komunikuje slovy, do tří let se učí prostřednictvím řeči dosahovat cíle. Kolem třetího a čtvrtého roku dítě dokáže navázat, udržet, rozvíjet a pokračovat v konverzaci, umí zachovat pravidla dialogu, přiměřeně reaguje také na nonverbální projevy. Pragmatická rovina řeči je založena na psychologických a sociálních aspektech komunikace, přičemž zahrnuje správné užití jazyka v rámci společenského kontextu. Dochází ke správné aplikaci a propojení toho, co chce dítě sdělit, způsobem, jakým to sdělí a vhodným okamžikem realizace tohoto sdělení v rámci společenské interakce. Důležitý je zde druhý až třetí rok dítěte, kdy si začíná uvědomovat svoji roli komunikačního partnera a také skutečnost, že prostřednictvím řeči může regulovat ostatní jedince v okolí, tudíž používá rozkazy, přemlouvání, výrazy spolupráce apod. (Bednářová & Šmardová, 2021, s. 29-30).

1.3.3 Poruchy řeči

Za poruchy řeči se považuje výrazná odchylka ve zvukové podobě mluvního projevu, a to buď v jednotlivých částech, nebo jako celku. Patří sem také neschopnost mluvu správně používat a neschopnost řeči rozumět, přičemž v tomto případě

už se jedná o poruchu dorozumívání, a tedy poruchu komunikačního procesu (Kejklíčková, 2011, s. 23).

Existuje nepřeborné množství poruch řeči, některé jsou lehké, jiné obtížnější a některé dokonce závažné. To, jak je porucha závažná, je dáno obtížností odstranění a také dopadem na celkový zdravotní stav jedince (Kejklíčková, 2011, s. 23). Vyskytují se také poruchy vrozené a získané.

Rozlišují se tyto poruchy řeči:

- Afázie – je způsobena poškozením mozku v konkrétní oblasti, přičemž toto poškození se projevuje poruchou vyjadřování a chápání řeči. Jedná se o vadu získanou projevující se jako ztráta již dříve naučených řečových schopností. Příčinou obvykle bývá například zánět mozkových blan, onkologické onemocnění mozku nebo mozková mrtvice (Klimentová, 2019, s. 54-55).
- Dětská mozková obrna, což je mnohočetné postižení mentálních, motorických a sensorických funkcí na základě poškození mozku, k němuž může docházet prenatálně nebo brzy postnatálně. Vývoj řeči je u dětí s tímto postižením vždy nepříznivě ovlivněn a u nejtěžších případů se řeč nemusí vyvinout vůbec. Vada řeči doprovázející dětskou mozkovou obrnu se nazývá dysartrie (Kejklíčková, 2011, s. 37).
- Dysartrie – jedná se o označení poruch mluvy způsobené vadnou koordinací mluvního procesu na základě poškození, tudíž jde o narušené mluvení a vyslovování, nikoliv o poruchu výslovnosti. Nejtěžší poruchou mluvení je naprostá ztráta schopnosti mluvit – anartrie (Kejklíčková, 2011, s. 38).
- Huhňavost (rhinolalie, rhinofonie), což znamená poruchu zvuku řeči. Během mluvení se měkké patro zvedá a těsně naléhá na zadní horní stěnu hltanu, čímž se prostor nosu a nosohltanu oddělí od společného prostoru dutiny ústní a hltanu, tudíž je zamezeno, aby proud vzduchu z plic pronikal do nosu. V českém jazyce jsou obsaženy pouze tři souhlásky, jejichž výslovnost má charakteristickou nosovou rezonanci (M, N, Ň) (Kejklíčková, 2011, s. 29).
- Mutismus – jedná se o poruchu, kdy dítě sice mluvit umí, ale odmítá, přičemž tento příznak se obvykle váže na určitou situaci nebo osobu (Pešová & Šamalík, 2006, s. 51).

- Narušení článkování řeči (tzv. poruchy artikulace), mezi které patří například dyslalie (patlavost), což je nerozšířenější vada řeči. Dítě vynechává, nahrazuje, zaměňuje nebo nepřesně vyslovuje hlásky (Pešová & Šamalík, 2006, s. 49).
- Narušení plynulosti řeči, mezi které patří koktavost projevující se křečovitým zadrháváním a zástavami v mluvě s přerušovanými nádechy a opakováním slabik s nemožností usměrnění. Koktavost je těžká porucha řeči, která ovlivňuje širokou oblast života a může se podílet na rozvoji sebepojetí a utváření osobnosti. Může být způsobena také v reakci na šok. Dalším narušením je breptavost, což je méně srozumitelná a překotná řeč, přičemž například při zpěvu se neprojevuje (Klimentová, 2019, s. 55)
- Opožděný vývoj řeči – může být dominujícím příznakem klinického obrazu, případně se vyskytuje jako součást jiných vývojových poruch. Dítě obvykle mluví velmi málo nebo vůbec, ale mluvené řeči rozumí (Kejlíčková, 2011, s. 23).
- Poruchy řeči při vrozených vadách mluvních orgánů, které mnohdy velmi výrazně ovlivňují vývoj mluvené řeči, přičemž u dětí jde téměř vždy o vrozené anatomické změny. Patří sem například zkrácená podjazyková uzdička, poruchy skusu a rozštěpové vady obličeje (Kejlíčková, 2011, s. 30).
- Vývojová dysfázie, což je porucha způsobená postižením mozku, kdy je porušeno rozlišování mluvy a tvorba a formování prvků mluvy. Takováto porucha moku obvykle vzniká již během nitroděložního života nebo v průběhu prvního roku života, přičemž se nejedná o poruchu intelektu (mentální retardaci). Vývoj řeči je i přes přiměřené podmínky pro rozvoj řeči obvykle opožděn ve všech složkách, kdy vážne komunikační proces a dítě nejen že špatně rozumí, ale také se nesrozumitelně vyjadřuje. Dítě v řeči redukuje nebo přehazuje slabiky, vynechává některé slovní druhy, nesprávně používá gramatiku a může se objevit také patlavost (dyslalie) (Kejlíčková, 2011, s. 36).

Tabulka 3: Potíže v jazykových rovinách

Jazyková rovina	Potíže
foneticko-fonologická	narušená fonematická percepce, porucha fonologické a fonetické realizace hlásek, nesrozumitelný projev řeči, výrazné deficity ve výslovnosti,
lexikálně-sémantická	pomalý rozvoj aktivní slovní zásoby, omezená slovní zásoba, používání vlastního slovníku, mechanické používání slov bez pochopení obsahu, neschopnost rozeznat klíčová slova pro pochopení, potíže s formulací a hledání správných slov,
morfologicko-syntaktická	nesprávný slovosled, dysgramatismus, redukce věty na jedno či dvouslovné, nerozvinutý jazykový cit, problémy s časováním a skloňováním, užívání sloves v infinitivu,
pragmatická	neschopnost udržet dějovou linii, neschopnost reprodukovat text a vyprávět, převaha neverbální komunikace nad verbální, výrazné pauzy ve verbálním projevu,

Zdroj: (Bytešnicková, 2012, s. 39–40)

1.4 Opožděný vývoj řeči

První slovo dítě obvykle řekne kolem prvního roku života (může jít i o zvuk, který je vědomě vázán k nějaké věci nebo osobě), to ovšem bývá všelijak zkomolené. Jsou děti, které začnou mluvit podstatně později a své první slovo řeknou až kolem druhého roku. Některé děti dokonce řeknou první slovo dříve než v prvním roce, ale slovní zásoba se zastaví na pár výrazech. Za prodloužené období nemluvnosti se považuje hranice tří let. Pokud v tomto věku dítě dobře slyší, reaguje na běžné slovní výzvy a neliší se od svých vrstevníků, není třeba propadat panice. Jestli ale dítě nemluví, nemá zájem o komunikaci nebo používá jen pár slov, jedná se o opožděný vývoj řeči a dítě patří do odborné péče.

Opožděný vývoj řeči je skoro vždy doprovázen poruchou výslovnosti, některé děti mohou sice mluvit v kratších větách, ale gramaticky nesprávně (špatné koncovky, špatné tvary sloves, špatný slovosled apod.) (Kutálková, 2010, s. 66).

Opožděný vývoj řeči se dále rozlišuje (Kejklíčková, 2011, s. 23–24):

- Opožděný vývoj řeči prostý – vývoj je opožděný bez zřetelných příčin, což se projevuje určitým zdržením v řeči. Dítě obvykle řeči rozumí úměrně věku, nicméně vyjadřovací schopnost je opožděná, což může souviset také s celkovou motorikou, která je též opožděná. Zdravotní stav dítěte je zcela normální. Mezi třetím a pátým rokem věku dítěte dochází k vyrovnání vývoje bez dalších následků.
- Omezený vývoj řeči – v osobnosti dítěte existuje určité omezené bránící běžnému vývoji řečové funkce.
- Přerušovaný vývoj řeči – běžný vývoj řeči je přerušován v důsledku psychického šoku, nemoci nebo úrazu. Přerušovaný vývoj řeči může být díky odborné péči upraven do normy.
- Scestný vývoj řeči (někteří autoři označují jako odchýlný vývoj řeči – Slezáková, 2016, s. 90) – vývoj řeči u dítěte není v souladu s normou a v určité fázi vývoje se dokonce ubírá nesprávně, což může být doprovázeno organickým poškozením mluvidel. Někdy může mít opožděný vývoj zřetelnou příčinu (porucha mozku, porucha mluvidel, porucha intelektu, porucha sluchu nebo nedostatek řečových podnětů).

Opožděný vývoj řeči může být jako samostatný, tak součástí jiné vývojové poruchy, přičemž děti s opožděným vývojem řeči mají také zpomalený vývoj myšlení, rozumových schopností a psychických schopností (Škodová, 2003).

1.4.1 Diagnostika opožděného vývoje řeči

Opožděný vývoj řeči je důležité zjistit a určit příčinu vzniku, přičemž na této diagnóze by se měli podílet tito specialisté (Kolesová, 2016, s. 38):

- pediatr – při tříleté preventivní prohlídce se mimo jiné zjišťuje stav ve vývoji řeči dítěte, kdy je orientačně posuzován také stav zraku a sluchu, tudíž není-li

řeč adekvátní věku, posílá dítě pediatr na vyšetření ke klinickému logopedovi, popřípadě foniatrovi a očnímu specialistovi,

- klinický logoped – provádí vyšetření řeči obvykle kolem třetího roku a cílem je prokázat, v jakém stavu je porozumění řeči, produkce řeči a další oblast vývoje související s řečovými schopnosti a dovednostmi,
- foniatr – při hledání příčiny opožděného vývoje řeči je nezbytné vyšetření sluchu a hlasu na foniatrii, je-li všechno v pořádku, je zřejmé, že příčinou není sluchová vada,
- klinický psycholog – provádí verbální a neverbální testy odpovídající věku dítěte, v nichž se prokáží oblasti vývoje, ve kterých je dítě podprůměrné, průměrné nebo nadprůměrné, je to právě klinický psycholog, kdo provádí vyšetření intelektu (stupně), který je rozhodující pro kvalitu formální i obsahové stránky řeči (není-li intelekt dostačující, ani řeč se nemůže adekvátně rozvíjet),
- neurolog – je-li podezření na nevyzrálou, hyperaktivitu nebo nesoustředěnost, je potřeba vyšetření EEG, které prokáže, zda je má dítě vyvíjet centrální nervovou soustavu, která se přímo podílí na rozvoji motoriky a řeči.

1.4.2 Příčiny opožděného vývoje řeči

V první řadě je zapotřebí najít příčiny opožděného vývoje řeči a provést odborné vyšetření (psychologické, neurologické, foniatrické apod. (Klenková, 2006, s. 66):

K příčinám opožděného vývoje řeči patří (Klenková, 2006, s. 66-67):

- Citová deprivace.
- Důsledek lehké mozkové dysfunkce, kdy nervové dráhy zrají pomaleji a je tak zasažena řeč.
- Genetické vlivy – v některých rodinách děti mluví později, přičemž obvykle se jedná o mužskou linii.
- Nedostatek mluvního kontaktu a málo podnětné prostředí – rodiče nemají na dítě čas, málo si s ním hrají a dítě je tak odkázáno samo na sebe. Když už se dospělí dětem věnují, většinou je slovní doprovod stereotypní (Kutálková, 2010, s. 63).
- Nevyzrálá nervová soustava – vývoj řeči se opoždí a reflexy se vytváří pomaleji.

- Předčasné narození/nedonošené dítě – tyto děti jsou celkově nezralé a může být opožděn jejich vývoj řeči.
- Vady sluchu a vady zraku – jejich včasná diagnostika předchází vzniku opožděného vývoje řeči.

1.5 Logopedie

Pojem logopedie je tvořen z řeckého slova „logos“ = slovo a „paidea“ = výchova. Logopedie je vědním oborem, jehož počátky se datují až do první poloviny dvacátého století, který se zabývá fyziologií a patologií dorozumivacího procesu, prevencí a ošetřením jeho poruch. Logopedie zkoumá narušení komunikačních schopností z hlediska příčin, frekvence výskytu, průběhu, následků, diagnostiky, prevence, odstraňování, prognózy apod. Logopedie se orientuje na problematiku narušené komunikační schopnosti jak u dětí, tak i u dospělých. U nás je logopedie součástí speciální pedagogiky a má těsný vztah k ostatním oborům nejen obecné a speciální pedagogiky (psychopedie, somatopedie, surdopedie oftalmopedie), ale také k medicínským oborům (neurologie, foniatrie, pediatrie, stomatologie, otorinolaryngologie, ortodontie, neurochirurgie, psychologie nebo psychiatrie), neboť u všech jedinců s různým postižením (smyslovým, tělesným, mentálním) se v menší nebo větší míře projevují také narušené komunikační schopnosti (Klenková, 2006, s. 12-13).

První signály potenciální poruchy řeči je možné zachytit v době, kdy dítě začíná chodit do mateřské školy (Kutálková, 2010, s. 99).

Kolem třetího roku dítěte je možné začít nejen s diagnostikou, ale také s logopedickou terapií. Je-li prokázán opožděný vývoj řeči prostý, je vhodné začít s pravidelnou docházkou ke klinickému logopedovi, který působí jako poradce pro rodiče, přičemž vede terapii a zároveň vysvětluje rodičům, co a jak pravidelně procvičovat. Logopedická terapie je vedena individuálně a obsah cvičení a úkolů je pro každé dítě zcela jiný a individuální podle jeho potřeb, nicméně je třeba brát v úvahu, že terapie musí být pro dítě hravá a zábavná (Kolesová, 2016, s. 41–42).

2 EMPIRICKÁ ČÁST

Průzkumné šetření bylo provedeno prostřednictvím kvalitativního výzkumu, a to pozorováním dítěte v mateřské škole, rozhovorem s dítětem, rodičem dítěte a jeho učitelkou, analýzou dokumentů – kresby dítěte.

Průzkum byl zaměřen na případovou studii dvou dětí docházejících do městské mateřské školy, která nemá logopedické zaměření. Jména dětí jsou v následujícím textu změněna.

V rámci průzkumu byla řeč vybraných dětí hodnocena ve všech jazykových rovinách, přičemž děti byly průběžně pozorovány, dále byly vedeny rozhovory s rodiči těchto dětí a jejich učitelkami. Cílem bylo zjistit, jakým způsobem rodiče s dětmi doma komunikují, zda bylo ve vývoji zaznamenáno opoždění a zda u dětí probíhá logopedická péče. U učitelek byla pozornost zaměřena především na komunikaci a změny v komunikačních schopnostech.

2.1 Případová studie – chlapec Adam

Chlapec Adam narozený v únoru roku 2017 chodí do mateřské školy, jejíž součástí jsou čtyři třídy po maximálně dvaceti dětech. Dvě třídy jsou určené pro nejmladší děti, dvě jsou pro děti starší a ty, které mají poslední rok před zahájením povinné školní docházky.

Mateřská škola se podle vzdělávacího programu „Co náš čeká, nevíme, hrou se všechno učíme“ snaží přiblížit dítěti a jeho potřebám, vychází z poznatků dětí a praktických zkušeností. Cílem tohoto programu je demokratický způsob výchovy založený na tvorbě bohatých sociálních vazeb, podporu duševní pohody a emocionální vývoj. Mateřská škola neorganizuje odpolední zájmové kroužky, aby nepřetěžovala děti řízenou činností.

2.1.1 Rodinná a osobní anamnéza

Adam je z prvního těhotenství, které proběhlo zcela bez komplikací, porod proběhl fyziologicky, do 14 měsíců byl kojený. Adam žije v úplné rodině a je jedináček.

Matka je vysokoškolačka s ukončeným magisterským vzděláním, otec též vysokoškolák s ukončeným bakalářským vzděláním. Rodina bydlí v panelákovém bytě. Otec v dětství absolvoval logopedickou terapii, stejně tak jeho matka (babička Adama). Když Adamovi bylo přibližně půl roku, rodina prošla krizovou situací, která trvala několik měsíců.

2.1.2 Zdravotní stav dítěte a jeho vývoj

Adam se narodil jako donošené a zdravé dítě v odpovídajícím termínu. Neprodělal žádné závažné nemoci nebo úrazy, netrpí vadou zraku nebo sluchu a není alergický. V deseti měsících a v jednom roce byl kvůli podezření na epilepsii sledován neurologem, nicméně epilepsie nebyla prokázána. Ze zdravotního hlediska je tedy vše v naprosté normě.

Co se motorického vývoje týká, Adam je podle své matky pomalejší dítě, což jí bylo naznačeno i neurologem. Teprve ve třinácti měsících se Adam začal nejdříve plazit, po pár dnech se naučil lézt a sedět. Ačkoliv se zhruba od 15 měsíců snažil chodit s oporou (přidržování se nábytku apod.), samostatně začal chodit až v 19 měsících a během následujících pár dnů přešel rovnou k běhání. První zub Adamovi vyrostl den po prvních narozeninách. S plenami se rozloučil až měsíc před nástupem do mateřské školy (tedy téměř ve 3,5 letech), a to i přes to, že od svého narození býval každý rok přes léto na zahradě bez plen.

O Adama do nástupu do mateřské školy téměř výhradně pečovala matka, která s ním často bývala sama, otec se o dítě nijak zvlášť nestaral, nechodil s ním ven, nehrál si s ním. S péčí o Adama matce pomáhala babička Adama, výjimečně otcova matka.

Matka je přesvědčena, že v rodině má podnětné prostředí, s matkou byl denně venku v přírodě, často byl na zahradě s ostatními rodinnými členy (babička, prababička, strýc, teta apod.), vzhledem k tomu, že Adam je na matku i dnes velmi fixovaný, nikdy si nechtěl hrát sám, tudíž veškeré hry s ním absolvovala ona, navštěvuje s ním knihovnu, krátce navštěvovali cvičení pro miminka, chodí na hřiště, do dětských heren, jezdí na výlety, několikrát byli v zahraničí. Matka ho s sebou bere od miminka téměř všude (na úřad, na poštu, do obchodu, k lékaři).

2.1.3 Vývoj řeči

Vývoj řeči je podle matky pomalejší, první slova (mama, baba, ham) Adam vyslovoval teprve v době, kdy začal samostatně chodit. Do tří let se vývoj řeči nijak výrazně nepohnul, nicméně ve dvou letech Adam dokázal rozeznat všechny barvy (a to nejen základní, poznal šedou, oranžovou, fialovou), chápal jednoduché pokyny (přines knížku z pokojíčku, vyndej si lžičku).

Téměř od narození do současné doby matka Adamovi čte pohádky před spaním, od roka s ním chodí pravidelně každý měsíc do knihovny, kde si Adam sám vybírá knihy na doma.

Při tříleté preventivní prohlídce dostal Adam od dětské lékařky doporučení k návštěvě klinické logopedky, podle pediatričky Adam nespolupracuje, neboť nedokázal říct, co vidí na obrázku, ale dokázal z mnoha obrázků ukázat jeden konkrétní. Vzhledem k tomu, že objednání ke klinické logopedce trvalo velmi dlouho (v souvislosti s probíhající pandemií koronaviru byl termín návštěvy několikrát přesunut), při návštěvě logopedie v červenci 2020 byla z Adamovy strany již patrná snaha o komunikaci, i když některá slova byla nesrozumitelná. Podle logopedky byl Adam ve vývoji řeči poměrně adekvátně věku a byla mu diagnostikována dyslalie s tím, že případná další návštěva by měla proběhnout za půl roku. Při telefonickém objednávání na další terapii matka uvedla, že Adam se výrazně rozmluvil, tudíž případná další terapie by měla proběhnout v jeho pěti letech. Vzhledem k dlouhodobějším zdravotním problémům Adama a dlouhým objednacím termínům proběhne další terapie v létě 2022.

S nástupem do mateřské školy byla patrná výrazná změna v řeči Adama. Adam byl ve společné třídě se staršími dětmi, tudíž matka i učitelky zaznamenaly významný pokrok v komunikaci, Adam tvořil i obtížnější souvětí a jeho slovní zásoba neustále narůstala.

2.1.4 Osobnost dítěte

Adam nikdy nebyl delší dobu bez matky, do svých pěti let bez matky strávil pouze tři noci (jednou kvůli matčině zdravotní indispozici). S babičkami sice tráví poměrně dost času, ale spát u nich odmítá. Podle matky je Adam velmi citlivé, vnímavé, empatické, stydlivé, bojácné, přátelské, aktivní dítě, které nemá rádo změny a narušení

režimu, v opačném případě je nesvůj a někdy ho přepadají záchvaty vzteku nebo lítosti. Rád si hraje s dětmi i dospělými, k menším dětem nebo miminkům se chová velmi empaticky a je na ně opatrný. Okolo třetího roku rád hrál pexeso, skládal puzzle i pro větší děti a Lego a jiné stavebnice (magnetické apod.). Má rád auta a obecně dopravní prostředky a oblíbil si hry s různými figurkami a panáčky. Podle matky je velmi učenlivý a chytrý a má velmi dobrou paměť. Ve dvou letech dokázal poznat všechny barvy a značky aut, od miminka se zajímal o knihy, ke kterým má dodnes pozitivní vztah.

2.1.5 Nástup do mateřské školy

Adam začal mateřskou školu navštěvovat ve 3,5 letech. Do mateřské školy ho přivádí a odvádí výhradně matka.

Po nástupu do mateřské školy byl Adam velmi plačtivý a lítostivý, a to i přes to, že přicházel až mezi posledními dětmi. Podle třídní učitelky měl Adam problém rozloučit se s matkou, ale zároveň matka nedokázala od lítostivého dítěte odejít jen tak. Tento stav trval přibližně měsíc, pak si Adam zvykl a lítost při loučení se objevila jen výjimečně. Podle učitelky se Adam pomaleji adaptuje na změny, a například když měli ve školce mikulášskou besídku a všechny děti byly v jiné třídě, Adam tuto změnu nesl velmi špatně.

Adam se ve školce od samého začátku zapojoval do činností a her i s ostatními dětmi, při cvičení byl obezřetnější. Neznámé činnosti mu dělají potíže (například třídní focení).

Podle učitelky je patrné, že Adam je fixovaný na matku a v prvních týdnech ve školce odmítal sám jíst (ačkoliv jinak nebyl vybíravý a snědl všechno), učitelka ho musela krmit, dopomáhat mu s oblékáním a obsluhou při hygieně. Také z tohoto důvodu ho matka nenechávala ve školce na odpolední klid a vyzvedávala ho po obědě.

Ve druhém pololetí se Adam do školky těšil, už nebyl plačtivý a lítostivý a rozloučení probíhalo v naprostém klidu. Také z toho důvodu Adam občas zůstával ve školce i na odpolední klid. Vzhledem k tomu, že školka byla z důvodu pandemie koronaviru a vládních opatření na 2,5 měsíce uzavřena, následné vrácení do školky probíhalo jako na úplném počátku, tedy s pláčem a neschopností se rozloučit s matkou.

Matce bylo doporučeno, aby Adama (pokud je to jen trošku možné) nedávala přes letní prázdniny do náhradní mateřské školy (ve městě v létě funguje provoz pouze jediné mateřské školy pro všechny děti), že by jeho adaptace trvala velmi dlouho.

2.1.6 První rok v mateřské škole

Adam do mateřské školy nastupoval v září 2020, tedy ve věku 3,5 roku. Adaptace byla pomalejší a Adam se na počátku upínal na učitelky, nicméně ve chvíli, kdy se za matkou zavřely dveře, Adam projevoval zájem o dění ve třídě a ihned se uklidnil. Do her a činností se zapojoval sice pomalu, ale bez problémů. Od začátku na Adamovi bylo vidět, že je nesvůj z většího kolektivu dětí.

Co se sebeobsluhy týká, zpočátku měl problém sám jíst (neměl problém jíst, naopak jí vše včetně zeleniny), učitelka mu první dny pomáhala, ale v kolektivu rychle okoukal a měl snahu být samostatný.

Při odpoledním spánku měl zpočátku potíže, podle matky od 1,5 roka během dne Adam spal pouze výjimečně a krátce.

Hrubá motorika byla neadekvátní jeho věku, v některých věcech byl pomalejší, opatrnější a bojácnější, zejména při hře venku, kdy nedokázal vylézt ani na skluzavku. Jemná motorika byla například při výtvarné a tvořivé činnosti horší, Adam má potíže se špetkovým úchopem, jeho kresba byla na počátku pouhá čmáranice, nicméně ve druhém pololetí byl vidět pokrok a kresby byly již zřetelné. Při hře, výtvarné činnosti i jídle používá Adam obě ruce.

Adamova řeč byla na počátku velmi omezená, používal dvouslovné věty, ale vždy rozuměl pokynům. Během školního roku byla patrná výrazná snaha o komunikaci a Adam začal tvořit složitější souvětí, jeho slovní zásoba značně narostla, ale řeč byla ne vždy zcela srozumitelná.

Zrakové vnímání bylo bez problémů, již při nástupu do školky dokázal Adam určit všechny barvy, bez potíží skládá puzzle určené pro starší děti. Sluchové vnímání také odpovídá jeho věku.

2.1.7 Druhý rok v mateřské škole

Ve druhém roce Adam navštěvuje stejnou třídu, kde má jednu stejnou učitelku a dvě spolužačky jako v předchozím roce (jedna ze spolužaček je Adamova kamarádka). Adam se na mateřskou školu zcela adaptoval, již nemá problém ráno se rozloučit s matkou, vždy se jen ujistí, zda pro něj přijde po obědě a v šatně se zdržuje co nejméně a těší se za dětmi. Po příchodu obvykle vyhledává hračky typu autíčka, vláčky apod. U hrubé motoriky je vidět pokrok, Adam je obratnější, rychlejší, venku na školní zahradě si troufá na složitější herní prvky, velmi rád si hraje na pískovišti a dokáže kotoul. V rámci jemné motoriky, především u kresby, je také výrazný pokrok, nicméně úchop tužky pořád není ideální. Adam se snaží používat nůžky a baví ho lepení. Kresba neodpovídá věku, při kresbě postavy nadále kreslí hlavonožce, jen výjimečně nakreslí tělo, ale hlavu postavy vykreslí do detailů (oči s řasami, ústa, nos, uši, vlasy). Adam stále používá obě ruce při výtvarné činnosti i při jídle. V sebeobsluze je soběstačný, dokáže používat lžici i vidličku, naučil se používat zip při oblékání, potíže mu činí činnosti, u nichž je zapotřebí trpělivosti (například oblékání ponožek, rozepínání a zapínání knoflíků).

Adam dokáže počítat více než do dvaceti, jednotlivá čísla pozná, když je vidí napsaná. Umí vyjmenovat dny v týdnu, jak jdou za sebou. Zná své jméno a příjmení, ví, jak se jmenují jeho rodiče a jiní rodinní příslušníci, ví v jakém městě kdo bydlí. Umí říct, v jakém měsíci se narodil on a někteří členové jeho rodiny. Dokáže komunikovat ve větách, spontánně vypráví, přednáší krátké básničky. Ve školce využívá řadu hraček – od stavebnic po autíčka. Rád si hraje s dětmi, preferuje pár svých kamarádů, s nimiž si hraje každý den, ale nemá potíž si hrát i s jinými dětmi, nicméně dává přednost menší skupince dětí, ve větší se cítí ztracený a nesvůj. Ideální pro něj bylo, když kvůli nařízené karanténě jedné učitelky a několika dětí chodil do školky ještě s jedním chlapcem. V sebeobsluze je téměř soběstačný, občas potřebuje menší pomoc. Podle matky odmítá nosit do školky oblečení s knoflíky, aby nemusel učitelku žádat o pomoc, také nemá rád mikiny přes hlavu, ty se mu špatně svlékají, proto si oblečení vybírá sám tak, aby byl schopný se obléct sám a cítil se sebevědomě.

Porozumění řeči je výrazně lepší a došlo k pokroku, nicméně Adam má pořád potíže v určitých oblastech. Níže v tabulce č. 5 jsou porovnány všechny jazykové roviny řeči během prvního a druhého roku v mateřské škole.

Tabulka 4: Vývoj v jazykových rovinách

Rovina	První rok v MŠ	Druhý rok v MŠ
Lexikálně-sémantická	Nedokáže pojmenovat všechny věci na obrázku, ale dokáže správně ukázat všechny. Rozumí jednoduchým pokynům. Nedokáže zopakovat kratší text, dokáže ukázat protiklady (velký x malý, málo x hodně).	Adam používá i složitá slova nebo odbornější výrazy, dokáže zopakovat krátký text, chápe jednoduché hádanky. Umí podle obrázků určit, co k sobě patří, co je špatně nebo který obrázek do řady nepatří.
Morfologicko-syntaktická	Řeč je poměrně dost opožděna, Adam nedokáže používat všechny slovní druhy, nicméně zvládá jednoduché (obvykle dvouslovné) věty.	Adam snaží mluvit gramaticky správně, slovosled používá správně, občas některý výraz špatně vyskloňuje. Výslovnost je někdy ještě nesrozumitelná.
Pragmatická	Adam komunikuje jednoduchými větami, s dětmi moc nekomunikuje. Zná své jméno i příjmení, jen mu není rozumět.	Adam spontánně navazuje kontakt s dětmi i dospělými, dokáže stručně odvyprávět děj pohádky nebo příběhu. Nemá problém se soustředěním, a když ho něco baví nebo zaujme, dovede se soustředit velmi dlouhou dobu.
Foneticko-fonologická	Adam se snaží spolupracovat, nicméně výslovnost nelze příliš hodnotit. Slovní zásoba je poměrně velká	Není na dobré úrovni. Adam špatně nebo vůbec vyslovuje některé hlásky (C, Č, D, Ň, R, Ř, Š, Ť, V, Z, Ž), během roku se zlepšil ve výslovnost L (v některých slovech ho ale zcela ignoruje). Ačkoliv se u Adama výrazně zlepšila výslovnost, není vždy zcela srozumitelná, a proto mu byla při pětileté preventivní prohlídce doporučena opětovná návštěva klinického logopeda. Podle matky

		začal Adam během druhého roku v mateřské škole používat typické otázky typu „Proč?“, „Co to je?“, často se ale také ptá na otázky „Kdyby...?“
--	--	---

Zdroj: vlastní zpracování

Je zřejmé, že řeč Adama je problematická ve všech jazykových rovinách. Během dvou let v mateřské škole se jeho řeč nejmarkantněji zlepšila v lexikálně sémantické rovině a rovině pragmatické. V morfologicko-syntaktické rovině je patrné mírné zlepšení, ovšem je zde pořád velká rezerva. Největší problém naopak Adamovi činí foneticko-fonologická rovina, kde jsou zřejmé pořád větší nedostatky. Adamovi byla diagnostikována dyslalie. Ačkoliv měl Adam dostatek podnětů pro rozvoj řeči, komunikační schopnost se u něj nerozvíjela. U Adama se zcela potvrzuje tvrzení Klenkové, která odkazuje na genetický vliv opožděného vývoje řeči. Naprosto se shoduje i fakt, že se jedná o genetické zatížení z mužské linie, neboť Adamův otec měl v dětství problémy s řečí. Výrazný pokrok byl u Adama zaznamenán po třetích narozeninách a s nástupem do mateřské školy, kdy se objevila potřeba komunikace s dětmi. Během druhého roku v mateřské škole matka zaznamenala, že rozvoj řeči Adama nepokračuje, jak by měl, dokonce má pocit, že řeč se zhoršuje, což přisuzuje tomu, že Adam je ve třídě s nejmenšími dětmi, které buď špatně mluví nebo nemluví vůbec. Adam si ve školce hraje nejčastěji s chlapcem, který zatím pořádně nemluví a s chlapcem vietnamského původu, který mluví výhradně vietnamsky. Matka uvedla, že Adam doma šišlá nebo mluví vietnamsky. Učitelky Adama uvedly, že Adam s nimi komunikuje normálně bez šišlání.

2.1.8 Shrnutí

V rámci této podkapitoly budou shrnuty zásadní milníky v jednotlivých oblastech Adamova vývoje.

Tabulka 5: Adamův vývoj v jednotlivých oblastech

Oblast	do tří let	první rok v MŠ	druhý rok v MŠ
Kresba	téměř nezájem o výtvarnou činnost, používání obou rukou, špatný úchop tužky	kresba je čmáranice, postupně se zlepšuje, kreslí hlavonožce, špatný úchop tužky	výrazné zlepšení v kresbě, nadále ale kreslí postavu hlavonožce, špatný úchop tužky (po upozornění má snahu správně uchopit tužku)
Řeč	používá pár slov, věty dvouslovné	na počátku pouze pár slov nebo dvouslovné věty, později výrazný rozvoj řeči, ovšem špatná výslovnost	rozvoj řeči jako takový je markantní, používá souvětí, špatná výslovnost některých hlásek
Sebeobsluha	patrná fixace na matku	na počátku s dopomocí, později téměř většinu činností provádí sám s mírnou dopomocí	naprostá většina činností je prováděna samostatně, pomoc je potřeba u některých činností (oblékání ponožek, zapínání knoflíků)
Hrubá motorika	na hřišti některé atrakce vynechává, bojí se, ovládá jízdu na odrážedle	pomalejší, bojácnější, chybí sebedůvěra, jezdí na kole s přídatnými kolečky	rychlost, obratnost (běhá, leze po žebříku, skáče po jedné noze, skáče snožmo, udělá kotoul bez pomoci)
Jemná motorika/oromotorika	od dvou let skládá puzzle, špatný úchop tužky	špatný úchop tužky, používá lžici a vidličku	špatný úchop tužky, umí zapnout zip
Vnímání	umí ukázat všechny barvy, počítá do pěti	počítá do deseti	pozná jednotlivá čísla, když jsou napsaná, vyjmenuje dny v týdnu, bez chyb

			počítá do dvaceti, vytleská slabiky ve slovech
--	--	--	--

Zdroj: vlastní zpracování

2.2 Případová studie – dívka Eliška

Dívka Eliška je narozená v březnu roku 2017 a chodí do stejné mateřské školy jako chlapec Adam z předchozí případové studie. Již druhým rokem chodí dokonce do stejné třídy.

2.2.1 Rodinná a osobní anamnéza

Eliška je z prvního těhotenství, které proběhlo bez komplikací, porod probíhal fyziologicky, do 6 měsíců byla kojena. Eliška žije v úplné rodině (rodiče nejsou manželé) a má ještě mladší sestru. Matka má středoškolské vzdělání s maturitou, otec je vyučen. Rodina bydlí v panelákovém bytě na menším sídlišti. Ani jeden z rodičů v dětství neabsolvoval logopedickou terapii.

2.2.2 Zdravotní stav dítěte a jeho vývoj

Eliška se narodila jako donošené a zdravé dítě v odpovídajícím termínu. Eliška neprodělala žádné závažné úrazy, netrpí vadou zraku ani sluchu a není alergická. Do nástupu do mateřské školy byla ze zdravotního hlediska v naprosté normě, s nástupem do mateřské školy bývá velmi často nemocná, ve čtyřech letech prodělala extrakci dvou zubů vzhledem k rozsáhlým zánětům v dutině ústní.

Co se motorického vývoje týká, Eliška je podle informací své matky pomalejší dítě. Ačkoliv do jednoho roku seděla, lezla i se plazila, samostatně chodit začala až kolem 18. měsíce. První zub se Elišce objevil kolem 9. měsíce. Ve 2,5 letech byla Eliška zcela bez plen.

O Elišku do nástupu do mateřské školy téměř výhradně pečovala matka, která s ní a s její sestrou (aktuálně 2,5 roku) tráví čas často sama, otec pracuje jako stavební dělník a nemá stálou pracovní dobu, tudíž se často z práce vrací až v pozdních

večerních hodinách a o víkendech spíše odpočívá. S péčí o Elišku matce jednou za čas pomáhala babička Elišky. Matka je tedy s Eliškou a její sestrou téměř 24 hodin denně.

Podle matky chodí často ven mezi ostatní děti, na hřiště, na výlety apod. Eliška je ovšem samostatná a dokáže se někdy zabavit hrou sama, popřípadě s mladší sestrou. Pokud se matka dívce věnuje, je její slovní doprovod velmi stereotypní a převažuje spíše okřikování nebo peskování dívky („Nedělej to.“, „Nech toho.“ apod.).

2.2.3 Vývoj řeči

Vývoj řeči u Elišky je podle matky pomalejší, nicméně patrný již kolem druhého roku, kdy Eliška vyslovovala pár slov. V té době byla její slovní zásoba poměrně malá, ale chápala základní pokyny. Matka Elišce pohádky čte jen výjimečně, Eliška sama o knihy nejeví větší zájem. Při tříleté preventivní prohlídce dětská lékařka uvedla, že Eliščin vývoj řeči je adekvátní věku.

S nástupem do mateřské školy byla patrná výrazná změna v řeči Elišky, a to vzhledem k tomu, že byla ve společné třídě se staršími dětmi. Matka i třídní učitelky zaznamenaly u Elišky velký pokrok v komunikaci, nárůst slovní zásoby a snahu tvořit obtížnější souvětí. Její výslovnost je ovšem někdy poměrně nesrozumitelná, matka Elišce ale rozumí. Při pětileté preventivní prohlídce dětská lékařka opět usoudila, že vývoj řeči je adekvátní jejímu věku, nicméně na opakovanou žádost matky doporučila návštěvu klinické logopedie. První návštěva logopedie proběhla v březnu 2022, přičemž podle vyšetření je Eliščin vývoj řeči adekvátní jejímu věku. Následně proběhla další návštěva v dubnu 2022, kde byla Eliščina matka poučena, jak s Eliškou trénovat mluvidla a jemnou motoriku. Při návštěvě v květnu 2022 bylo zjištěno, že Eliška zaměňuje tvrdé hlásky za měkké a nepoznává mezi nimi rozdíl a chybí při používání sykavek.

2.2.4 Osobnost dítěte

Eliška nikdy nebyla delší dobu bez matky, ovšem nemá problém bez přítomnosti matky spát jednu noc u prarodičů. Eliška nechodila do jeslí ani dětských skupin. Podle své matky je Eliška aktivní, přátelská, nebojácná, společenská, soutěživá, někdy je velmi citlivá a fixovaná na matku. Ráda si hraje s dětmi i dospělými. Od svých tří let

velmi ráda maluje a tvoří, nemá vyhraněné hry nebo hračky, se kterými si hraje nejčastěji. Baví ji deskové hry a různé stavebnice.

2.2.5 Nástup do mateřské školy

Eliška začala mateřskou školu navštěvovat téměř ve 3,5 letech. Do mateřské školy ji zpočátku (zhruba měsíc) přiváděl otec (kolem 7. hodiny ranní), nicméně Eliška byla v tuto dobu velmi unavená, tudíž od té doby ji odvádí a vyzvedává výhradně matka.

Po nástupu do mateřské školy byla Eliška plačtivá jen první dny, přičemž neměla žádný problém rozloučit se s matkou. S nástupem do mateřské školy ovšem přišly první nemoci, a právě v této době se objevily první problémy. Eliška špatně nesla návraty do školky po delší době (právě například po neustálých nemocech) a lpěla na matce a mladší sestře, se kterou je matka ještě na rodičovské dovolené.

Od samého začátku se Eliška zapojovala do činností a her, neměla problém s neznámými činnostmi nebo změnami (například hra v jiné třídě, polední spánek v jiné třídě s jinými dětmi, jiné učitelky apod.). Eliška byla soběstačná, dokázala se s mírnou dopomocí sama obléct, najíst a obsloužit při hygieně. Matka Elišku několik dní v týdnu nechávala i na odpolední klid. Vzhledem k tomu, že školka byla z důvodu pandemie koronaviru a vládních opatření na 2,5 měsíce uzavřena, následné vrácení do školky probíhalo výrazněji hůře než při nástupu, nicméně po krátké době si Eliška zase zvykla a do školky se těšila. V letních měsících, kdy byla mateřská škola zavřená a provoz byl zajištěn jinou školkou ve městě, Eliška nenavštěvovala žádné zařízení, protože její matka byla na rodičovské dovolené s mladší dcerou.

2.2.6 První rok v mateřské škole

Eliška do mateřské školy nastupovala v září 2020, kdy jí bylo téměř 3,5 roku. Adaptace proběhla poměrně rychle a Eliška od samého počátku projevovala zájem o dění ve třídě. První dny byla plačtivá, ale to ihned po zavření dveří ustalo a z Elišky se stalo zvědavé a hravé dítě. Eliška byla od začátku velmi přátelská, nevadil jí větší kolektiv dětí, naopak děti sama aktivně vyhledávala.

V souvislosti se sebeobsluhou neměla Eliška větší potíže, měla snahu o samostatnost. Trošku potíže ovšem měla s jídlem, neboť podle učitelek je vybíravá a nejí všechno. Podle matky je doma občas vybíravá nebo zcela odmítá jíst, ale jinak jí ovoce i zeleninu.

Ani s poledním odpočinkem a spánkem nezaznamenaly třídní učitelky žádné problémy, Eliška během chvíle vždy usne. Podle matky Eliška chodí spát po obědě i doma s mladší sestrou.

Hrubá motorika je podle matky oproti ostatním dětem horší, Eliška je v mnoha věcech pomalejší a neobratná. Potíže má například s jízdou na kole (a to i odrážecím). Naopak jemná motorika je napřed, Eliška je tvořivé dítě, ráda maluje, stříhá, vyrábí, navléká korálky, lepí. Její kresba byla již při nástupu do mateřské školky zřetelná a na velmi dobré úrovni a ve druhém pololetí byl patrný markantní vývoj (například co se kresby lidí týká). Při hře, jídle a jiných činnostech používá Eliška výhradně pravou ruku.

Eliščina řeč byla zpočátku poměrně omezená na pár slov a krátkých vět, nicméně rozuměla pokynům. Vzhledem k tomu, že byla Eliška ve třídě se staršími dětmi, jejichž komunikace byla na velmi dobré úrovni, byl patrný rychlý pokrok v komunikaci, rozvoji slovní zásoby a snahy používat složitější věty. Srozumitelnost ale ještě nebyla vždy zřejmá. Sluchové a zrakové vnímání je podle matky i třídních učitelek odpovídající věku.

2.2.7 Druhý rok v mateřské škole

Ve druhém roce Eliška navštěvuje stejnou třídu, kde má jednu stejnou učitelku a dva spolužáky jako v loňském roce (jedno z dětí je Eliščin kamarád).

Eliška se na mateřskou školu zcela adaptovala, neměla tedy po prázdninách žádný problém rozloučit se s matkou a nejvíce se vždy těšila na kamaráda Adama. V průběhu roku se ale často stávalo (především po návratu do školky po nemoci nebo jiné delší pauze), že Eliška do školky vůbec jít nechtěla, v šatně byla plačtivá až hysterická, a to i při ujištění, že si ji matka vyzvedne po obědě. Matka se s ní nedokázala rozloučit, ale učitelka ji opakovaně ujišťovala, že po zavření dveří je Eliška v naprostém klidu a bez pláče a jde si hrát s dětmi. U Elišky je vidět fixace

na Adama, když tedy ví, že Adam bude ve školce, do školky se těší a naopak. Nemá tedy ani problém hrát si výhradně v chlapeckém kolektivu. Po pátých narozeninách se Eliška začala více fixovat na matku a žárlit na mladší sestru, že může být s matkou doma. Eliščiny plačtivé scény se opakovaly alespoň jednou za týden, Eliška si již doma před odchodem do školky stěžovala na bolest břicha a proplakala cestu do školky. Matka na základě toho začala zvažovat psychologické vyšetření, podle učitelek je ve školce všechno v pořádku.

Eliška si ve školce často hraje v kolektivu chlapců, ale má také ráda různé stavebnice nebo skládačky. V sebeobsluze je Eliška zcela soběstačná, používá lžíci i vidličku, dokáže zapínat zip i knoflíky při oblékání, je soběstačná také při hygieně, a dokonce se snaží pomáhat mladším dětem s oblékáním, což oceňují především učitelky.

Eliška zná své jméno a příjmení, zná jména jiných rodinných příslušníků, počítá do pěti a dokáže napsat písmenka podle předlohy. Eliška komunikuje ve větách, přednáší krátké básničky. Níže v tabulce č. 7 jsou porovnány všechny jazykové roviny řeči během prvního a druhého roku v mateřské škole.

Tabulka 6: Vývoj v jazykových rovinách

Rovina	První rok v MŠ	Druhý rok v MŠ
Lexikálně-sémantická	Eliška používá jednoduché věty, které jsou nepřiliš srozumitelné. Eliška nemá problém ukázat věc na obrázku, ne všechny dokáže pojmenovat.	Je patrný nárůst aktivní slovní zásoby, Eliška je schopná pojmenovat obrázky a svými slovy stručně odvypráví děj pohádky nebo příběhu. Eliška mluví ve větách.
Morfologicko-syntaktická	V běžné řeči poměrně často chybí, Eliška má potíže se skloňováním a časováním a také při určování jednotného a množného čísla.	Eliška má i nadále problém s gramatikou – nejčastěji se skloňováním nebo stupňováním, některé tvary slov jsou nepřesné.
Pragmatická	Sama se snaží navazovat kontakt s dětmi i dospělými. Zná své jméno, s příjmením má problém.	Je zřejmá snaha a potřeba komunikovat, a to jak s dětmi, tak i dospělými (učitelkami, rodiči spolužáků, prodavačkou apod.). Dokáže v krátkých větách vyprávět příběh. Potíže jí činí delší soustředění, u činností nevydrží delší dobu.
Foneticko-fonologická	Eliška nepoužívá některé hlásky, někdy je zaměňuje.	Došlo ke zlepšení výslovnosti, Eliška v současné době procvičuje výslovnost sykavek a měkkých hlásek. Výslovnost ovšem není stále zcela zřetelná. Chybí výslovnost R a Ř.

Zdroj: vlastní zpracování

Je zřejmé, že řeč Elišky je problematická ve všech jazykových rovinách s výjimkou pragmatické roviny. Během dvou let v mateřské škole se její řeč nejmarkantněji zlepšila v lexikálně sémantické rovině. Největší problém naopak Elišce činí morfologicko-syntaktická rovina, kde jsou zřejmé pořád výraznější nedostatky.

V rámci roviny pragmatické je naopak zřejmé, že v tomto ohledu nedošlo k výraznějšímu posunu nebo zlepšení.

Elišce byl diagnostikován opožděný vývoj řeči prostý, a protože je možné vyloučit genetické zatížení, pravděpodobnou příčinou tak může být nepodnětné prostředí, kdy Eliška trávila čas především s matkou, čemuž odpovídá i výrazný rozvoj řeči s nástupem do mateřské školy.

2.2.8 Shrnutí

V rámci této podkapitoly budou shrnuty zásadní milníky v jednotlivých oblastech Eliščina vývoje.

Tabulka 7: Eliščin vývoj v jednotlivých oblastech

Oblast	do tří let	první rok v MŠ	druhý rok v MŠ
Kresba	zájem o výtvarnou činnost, kresba hlavonožce, používání pravé ruky, špatný úchop tužky	kresba se postupně zlepšuje, postava má tělo, ruce včetně, nohy včetně bot, úchop tužky je adekvátní	kresba je nadprůměrná, do kresby často přidává písmenka, jejichž významu ale nerozumí, tužku drží správně
Řeč	používá pár slov a věty dvouslovné až tříslavné	špatná výslovnost některých hlásek, snaha o komunikaci, rozvoj slovní zásoby	rozvoj řeči jako takový je markantní, používá složitější věty, ale špatně vyslovuje některé hlásky, nerozezná tvrdé hlásky od měkkých
Sebeobsluha	jí sama, k oblékání a hygieně potřebuje dopomoc	snaží se dělat všechny činnosti sama, občas jí jde něco pomaleji nebo potřebuje pomoci	téměř veškeré činnosti provádí sama – obslouží se při hygieně, oblékne se (dokáže zapnout zip a knoflíky), pomáhá mladším dětem se

			sebeobsluhou
Hrubá motorika	je nemotorná, neobratná	obratnost je výrazně lepší, některé činnosti jako jízdu na kole nezvládá (ani na odrážedle)	rychlost, obratnost (běhá, leze po žebříku, skáče po jedné noze, skáče snožmo), snaží se o jízdu na kole
Jemná motorika/oromotorika	jí bez pomoci lžící, kreslí	umí zapnout zip a knoflíky, používá nůžky a lepidlo, navléká korálky	zvládá většinu činností
Vnímání	počítá do pěti	počítá do pěti, pozná většinu barev	dokáže podle předlohy napsat písmena, ale nezná jejich význam

Zdroj: vlastní zpracování

2.3 Závěry případových studií

Cílem předložené bakalářské práce bylo analyzovat příčiny opožděného vývoje řeči u dvou dětí, které navštěvují mateřskou školu, přičemž pro potřeby textu byl vybrán chlapec a dívka. Poznatky byly shromážděny za celou dobu jejich docházky do mateřské školy, tedy za první a druhý rok. Veškeré informace byly získány od rodičů sledovaných dětí, třídních učitelek a také vlastním pozorováním. Vývoj řeči byl hodnocen ve všech jazykových rovinách a následně porovnán za první a druhý rok v mateřské škole. Mateřská škola, kterou obě děti navštěvují, není zaměřená na logopedickou péči o děti s poruchami řeči a komunikace. Ve školce nefunguje ani jedna učitelka s případnou logopedickou kvalifikací a školka ani nespolupracuje s klinickými logopedy.

Z případové studie chlapce Adama vyplynulo, že jde o intaktní dítě s normálním vývojem bez zdravotních omezení. Do tří let chlapec téměř vůbec nekomunikoval, ačkoliv bylo zřejmé, že rozumí všem pokynům. Krátce po třetích narozeninách se u chlapce projevila snaha o komunikaci, která ale byla poměrně nesrozumitelná. Markantní rozvoj řeči byl zaznamenán s nástupem do mateřské školy spolu

s pravděpodobnou potřebou komunikace s vrstevníky. Otec s chlapcem do jeho čtyř let žádné aktivity nekonal, a to i přes skutečnost, že jeho pracovní doba je převážně z domova. Chlapec sám u hry ani ve svých pěti letech nevydrží déle než půl hodiny, většinou vyžaduje asistenci matky nebo otce. Kolem 3. – 4. roku ho nejvíce bavilo pexeso, skládání puzzle nebo prohlížení knih, kolem pátého roku se zajímá o hru s figurkami, do které často chce zakomponovat aktuálně prožitou situaci (tedy po návštěvě zoo hraje s figurami návštěvu zoo). Chlapec je v některých oblastech výrazně nadprůměrný oproti vrstevníkům (pozná všechna čísla, počítá do dvaceti, umí kotoul), ovšem v oblasti jemné motoriky naopak trošku zaostává (stříhání, zapínání knoflíků) a těmto činnostem se naopak vyhýbá. Je to právě Adamova kresba, která poskytuje důležité informace o jeho vývoji a zralosti, a to především v oblasti jemné motoriky a grafomotoriky, přičemž podle informací plynoucích z teoretické části textu je zřejmé, že úroveň Adamovy kresby nepřímou ovlivňuje také rozvoj jeho řeči.

První logopedické vyšetření podstoupil chlapec po třetích narozeninách, a to na doporučení dětské lékařky, kdy mu byla diagnostikována dyslalie. Na základě poznatků zjištěných v teoretické části práce lze usuzovat, že u chlapce je patrný opožděný vývoj řeči prostý, kdy sice velmi dobře rozuměl mluvenému projevu ostatních, ale jeho vyjadřovací schopnost byla opožděná, což bezesporu souvisí s celkovou pomalejší motorikou (chlapec začal chodit až v 19 měsících, v pěti letech nemá dostatečně vyvinutý špetkový úchop, kreslí hlavonožce apod.). Ačkoliv je chlapcův zdravotní stav normální a do pátého roku došlo k vyrovnání vývoje řeči, kdy má chlapec poměrně velkou slovní zásobu a dobré vyjadřovací schopnosti, jen špatně vyslovuje, s největší pravděpodobností je chlapcova dyslalie způsobena genetickým zatížením ze strany otce, který též trpěl poruchou řeči a navštěvoval logopedii, což potvrzuje několik autorů v teoretické části.

S nástupem do mateřské školy se u chlapce objevila potřeba komunikace s vrstevníky, v kolektivu dětí je rád, i když ve větším kolektivu se necítí dobře. Došlo tak sice k markantnímu rozvoji řeči, ale horší srozumitelnosti. Aktuálně si ve školce nejčastěji hraje v partě několika dětí, ovšem jejich řečové schopnosti chlapce podle matky naopak brzdí, protože jedno z dětí šišlá, druhé má odlišný mateřský jazyk. V současné době chlapce čeká další logopedické vyšetření. Je zřejmé, že řeč Adama je problematická ve všech jazykových rovinách. Během dvou let v mateřské škole se jeho řeč nejmarkantněji zlepšila v lexikálně sémantické rovině a rovině pragmatické.

V morfologicko-syntaktické rovině je patrné mírné zlepšení, ovšem je zde pořád velká rezerva. Největší problém naopak Adamovi činí foneticko-fonologická rovina, kde jsou zřejmé pořád větší nedostatky. Vzhledem k tomu, že bude mateřskou školu navštěvovat ještě jeden rok, lze předpokládat, že jeho komunikační dovednosti budou upevněny natolik, že před nástupem na základní školu bude zcela bez potíží.

Případová studie dívky Elišky odhalila, že jde také o intaktní dítě s normálním vývojem bez zdravotních omezení. O první komunikaci se dívka snažila již kolem druhého roku, nicméně nejvýraznější rozvoj řeči byl zřejmý po nástupu do mateřské školy ve třech letech, ovšem řeč byla nesrozumitelná. Dětská lékařka nicméně uvedla, že řeč je adekvátní věku dívky. Z rozhovoru s matkou dívky vyplynulo, že dívka trávila téměř veškerý čas s matkou a mladší sestrou, otec pracuje dlouho do večera a o víkendech odpočívá. Matka dívku bere ven a mezi své kamarádky, které mají také děti ve věku Elišky. Dívka je tudíž zvyklá na samostatnou hru bez matky, občas si s matkou zahraje stolní hry. Dívka velmi ráda kreslí a tvoří, v oblasti jemné motoriky je oproti vrstevníkům nadprůměrná (stříhání, navlékání korálků), nicméně například jízda na kole nebo odrážedle jí činí potíže.

První logopedické vyšetření podstoupila dívka po pátých narozeninách, a to na žádost matky, kdy jí byl diagnostikován opožděný vývoj řeči prostý. U dívky se nepředpokládá, že by byl opožděný vývoj řeči způsoben genetickým zatížením, ale pravděpodobně málo podnětným prostředím, což podporuje tvrzení řady autorů v teoretické části, kteří jako jednu z mnoha příčin opožděného vývoje řeči uvádí právě nedostatek mluvního kontaktu a málo podnětné prostředí, kdy se matka dívky jednak stará ještě o mladší dítě a jednak je dívka odkázána sama na sebe nebo na hru s vrstevníky. Pokud se matka dívce věnuje, je její slovní doprovod velmi stereotypní a převažuje spíše okřikování nebo peskování dívky („Nedělej to.“, „Nech toho.“ apod.). Eliščin opožděný vývoj řeči je v souladu s tvrzením Klenkové i Kutálkové způsoben nedostatkem mluvního kontaktu a málo podnětným prostředím, přičemž slovní doprovod rodičů je spíše stereotypní, jak bylo možné zjistit pozorováním.

S nástupem do mateřské školy totiž u dívky došlo k výraznému zlepšení komunikačních dovedností, nicméně srozumitelnost je často špatná. Do současné doby dívka absolvovala již celkem tři logopedická vyšetření, kde bylo zjištěno, že nedokáže rozlišit měkké a tvrdé hlásky ve slově. Je zřejmé, že řeč Elišky je problematická ve všech jazykových rovinách s výjimkou pragmatické roviny. Během dvou let

v mateřské škole se její řeč nejmarkantněji zlepšila v lexikálně sémantické rovině. Největší problém naopak Elišce činí morfologicko-syntaktická rovina, kde jsou zřejmé pořad výraznější nedostatky. V rámci roviny pragmatické je naopak zřejmé, že v tomto ohledu nedošlo k výraznějšímu posunu nebo zlepšení. Vzhledem k tomu, že bude mateřskou školu navštěvovat ještě jeden rok, lze předpokládat, že se její komunikační dovednosti zdokonalí natolik, že před nástupem na základní školu bude zcela bez potíží.

U obou dětí tedy shodně došlo k rozvoji komunikační řeči právě s nástupem do mateřské školy, přičemž na počátku byly obě děti ve stadiu „nemluví – rozumí“. U obou dětí lze jako příčinu opožděného vývoje řeči vyloučit dětskou mozkovou obrnu, mutismus, poruchu řeči při vrozených vadách mluvních orgánů a narušení plynulosti řeči. V obou případech je porucha řeči způsobena narušeným článkovaním řeči a s tím související dyslálií. U obou dětí jsou dále patrné potíže v oblasti oromotoriky. Adamův vývoj navíc ukazuje také na vývojovou dysfázii zapříčiněnou během prvního roku života, kdy i přes přiměřené podmínky pro rozvoj řeči byla jeho řeč opožděna ve všech složkách. Nicméně jak již bylo zmíněno, Adam se sice nesrozumitelně vyjadřoval, ale řeči rozumí.

Opožděný vývoj řeči je u obou dětí doprovázen poruchou výslovnosti, nicméně obě děti se snaží mluvit v souvětích. Zatímco Adam dokáže mluvit gramaticky správně, Eliščina mluva je výrazně pomalá a omezená, těžce hledá slova a chvíli jí trvá, než své myšlenky řekne nahlas. Je tedy zřejmé, že v její osobnosti existují určitá omezení bránící vývoji řečové funkce. U obou dětí lze vyloučit poruchu mozku, intelektu nebo sluchu.

ZÁVĚR

Cílem předložené bakalářské práce byla analýza příčin rozvoje řeči u dětí s narušeným vývojem řeči v mateřské škole, který byl z pohledu autorky naplněn a bylo zjištěno, že informace a skutečnosti zjištěné empirickou částí se zcela shodují s teoretickými východisky.

Předložená bakalářská práce se člení do dvou částí, a to části teoretické a části praktické (analytické), a do dvou kapitol. První kapitola se věnovala literární rešerši, kde byly v první řadě vymezeny základní pojmy nezbytné pro pochopení dané problematiky. Součástí této kapitoly byla také vývojová charakteristika předškolního věku včetně toho, co by měly děti v tomto věku znát a umět. Dále zde bylo stručně nastíněno předškolní vzdělávání v mateřské škole, komunikace a řeč včetně vývoje řeči, jazykových rovin a poruch řeči. Pozornost byla věnována především opožděnému vývoji řeči spolu s diagnostikou a příčinami.

Druhá kapitola je praktickou částí předložené bakalářské práce a byla zaměřena na výzkumné šetření prostřednictvím kvalitativního výzkumu, kde byly na základě zaznamenaných a získaných informací, vlastního pozorování a šetření analyzovány příčiny opožděného vývoje řeči u dvou vybraných dětí v mateřské škole. Pro potřeby předložené bakalářské práce byly vybrány dvě děti ve věku pěti let, a to chlapec a dívka. V kvalitativním výzkumu bylo využito případové studie a pozorování, přičemž u obou dětí byla zkoumána rodinná a osobní anamnéza, zdravotní stav dítěte a jeho vývoj, vývoj řeči, osobnost dítěte, nástup do mateřské školy a všeobecný vývoj během docházky do mateřské školy. Závěrem každé případové studie je provedeno stručné shrnutí, přičemž bylo zjištěno, že ačkoliv se opožděný vývoj řeči u obou sledovaných dětí projevuje velmi podobně, u každého jde s největší pravděpodobností o zcela odlišnou příčinu. Zatímco chlapec je zvyklý především na matku nebo babičku a pro vývoj řeči měl poměrně podnětné prostředí, jeho hrubá motorika se začala rozvíjet s výrazným zpožděním, kdy chlapec začal i velmi pozdě chodit. V současné době je jeho hrubá motorika na dobré úrovni, jeho jemná motorika poměrně zaostává. U chlapce je patrný opožděný vývoj řeči prostý, kdy sice velmi dobře rozuměl mluvenému projevu ostatních, ale jeho vyjadřovací schopnost byla opožděná, což bezesporu souvisí s celkovou pomalejší motorikou (chlapec začal chodit až v 19 měsících, v pěti letech nemá dostatečně vyvinutý špetkový úchop apod.).

Ačkoliv je chlapcův zdravotní stav normální a do pátého roku došlo k vyrovnání vývoje řeči, kdy má chlapec poměrně velkou slovní zásobu a dobré vyjadřovací schopnosti, jen špatně vyslovuje, s největší pravděpodobností je chlapcova dyslalie způsobena genetickým zatížením ze strany otce, který též trpěl poruchou řeči a navštěvoval logopedii, což potvrzuje několik autorů v teoretické části.

Dívka je od malička také zvyklá především na péči matky, i její hrubá motorika se rozvinula později, zároveň její jemná motorika je v současné době na velmi dobré (možná i nadprůměrné) úrovni. Vzhledem k tomu, že matka ani otec dívky neprošli logopedickou terapií, je pravděpodobné, že opožděný vývoj řeči je u ní způsoben nepodnětným prostředím, což podporuje tvrzení řady autorů v teoretické části, kteří jako jednu z mnoha příčin opožděného vývoje řeči uvádí právě nedostatek mluvního kontaktu a málo podnětné prostředí, kdy se matka dívky jednak stará ještě o mladší dítě a jednak je dívka odkázána sama na sebe nebo na hru s vrstevníky. Pokud se matka dívce věnuje, je její slovní doprovod velmi stereotypní a převažuje spíše okřikování nebo peskování dívky („Nedělej to.“, „Nech toho.“ apod.).

Z hlediska metodiky řešení byla pozornost věnována v první řadě literární rešerši, tedy charakteristice základních pojmů – vývojová charakteristika předškolního věku, mateřská škola, předškolní vzdělávání, komunikace, řeč, opožděný vývoj řeči, poruchy řeči, logopedie. Dále bylo využito metody popisné, metody analýzy.

Informace ke zpracování předloženého textu byly čerpány z primárních a sekundárních zdrojů. V rámci sekundárních zdrojů byly informace čerpány především z odborné tištěné literatury a dostupných internetových zdrojů. Primární zdroje byly získávány zejména na základě rozhovorů s rodiči sledovaných dětí, rozhovorů s učitelkami sledovaných dětí a z poskytnutých dokumentů (například kresba dětí).

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., 2021. Diagnostika dítěte předškolního věku: Co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let. Albatros Media. ISBN 9788026616375.

BYTEŠNÍKOVÁ, I., 2012. Komunikace dětí předškolního věku. Grada Publishing. ISBN 9788024783192.

DYSLÁLIE – VÝVOJOVÁ PORUCHA ARTIKULACE [online]. 2022 [cit. 2022-06-03]. Dostupné z: <https://www.klinickalogopedie.cz/index.php?pg=verejnost--co-je-to--patlavost>

JUCOVIČOVÁ, D., ŽÁČKOVÁ, H., 2014. Je naše dítě zralé na vstup do školy? Praha: Grada. ISBN 9788024747507.

KEJKLÍČKOVÁ, I., 2011. Logopedie v ošetrovatelské praxi. Grada Publishing. ISBN 9788024773711.

KELNAROVÁ, J., MATĚJKOVÁ, E., 2010. Psychologie: pro studenty zdravotnických oborů. Praha: Grada. Sestra (Grada). ISBN 9788024732701.

KLENKOVÁ, J., 2006. Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 80-247-1110-9.

KLIMENTOVÁ, E., 2019. Osoby se zdravotním postižením v sociologickém výzkumu. Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 9788024454344.

KOLESOVÁ, E., 2016. Jak pomoci svému dítěti s vadou řeči: Praktické rady pro rodiče a jejich děti. Pasparta. ISBN 9788088163046.

KOŤÁTKOVÁ, S., 2005. Hry v mateřské škole v teorii a praxi. Grada Publishing. ISBN 9788024708522.

KUTÁLKOVÁ, D., 2002. Opožděný vývoj řeči: Dysfázie: metodika reedukace. Praha: Septima. ISBN 80-721-6177-6.

KUTÁLKOVÁ, D., 2010. Vývoj dětské řeči krok za krokem: 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada Publishing. ISBN 9788024768304.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., 2006. Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 9788024712840.

LEIFER, Gloria. Úvod do porodnického a pediatrického ošetrovatelství. Grada Publishing, 2004. ISBN 9788024706689.

MATĚJČEK, Z., 2004. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte. Grada Publishing. ISBN 9788027118342.

MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I., 2015, ed. Psychologie pro učitelky mateřské školy. Třetí vydání. Praha: Portál. ISBN 9788026209775.

MIKULÁŠTÍK, M., 2010. Komunikační dovednosti v praxi: 2., doplněné a přepracované vydání. Grada Publishing. Pedagogika (Grada). ISBN 9788024780702.

NELEŠOVSKÁ, Alena. Jak se děti učí hrou. Grada Publishing, 2004. ISBN 9788024761565.

OPRAVILOVÁ, E., 2016. Předškolní pedagogika. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4751-078.

PEŠOVÁ, I., ŠAMALÍK, M., 2006. pe. Grada Publishing. ISBN 9788024712161.

Předškolní vzdělávání [online]. Národní ústav pro vzdělávání, 2022 [cit. 2022-04-30]. Dostupné z: <http://archiv-nuv.npi.cz/t/predskolni-vzdelavani.html>

RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ OD 1. ZÁŘÍ 2021 [online]. MŠMT ČR, 2021 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/56051/>

SLEZÁKOVÁ, Lenka. Stomatologie I: pro SZŠ a VOŠ. Grada Publishing, 2016. ISBN 9788027193585.

ŠKODOVÁ, Eva a Ivan JEDLIČKA. *Klinická logopedie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8546-6.

ŠPAŇHELOVÁ, I., 2008. Průvodce dětským světem. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-802-4719-078.

VACÍNOVÁ, M. et al., 2008. Psychologie. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-47-1.

VYBÍRAL, Zbyněk. Psychologie komunikace. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-.